

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛІЦЕНЗУВАННЯ В ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ
ДІЯЛЬНОСТІ**

студента 2 курсу 6 м групи ФМТП
денної форми навчання
спеціальності 081 «Право»
спеціалізації
«Комерційне право»

_____ Елеганського Олександра Олеговича

Науковий керівник
к.ю.н., доц.

_____ Пальчук Петро Миколайович

Гарант освітньої програми,
д.ю.н, проф.

_____ Бакалінська Ольга Олегівна

Київ-2018

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРАВОВА ПРИРОДА ЛІЦЕНЗУВАННЯ В СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
1.1. Поняття та сутність ліцензування підприємницької діяльності в Україні.....	8
1.2. Сучасний стан правового регулювання ліцензування підприємницької діяльності.....	21
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
2.1. Порядок видачі ліцензії щодо провадження окремих видів підприємницької діяльності.....	30
2.2. Контроль і нагляд у сфері ліцензування видів підприємницької діяльності.....	47
2.3. Відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за порушення законодавства у сфері ліцензування.....	66
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
3.1. Правові засади ліцензування у сфері містобудівної діяльності.....	77
3.2. Особливості ліцензування у сфері ліцензування банківської діяльності.....	87
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	97
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	102

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Основною метою впливу на правила ведення особами підприємницької діяльності є захист законних інтересів фізичних осіб та суб'єктів господарювання, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави. Необхідність формування принципово нової системи державного управління, в тому числі і в сфері економіки, удосконалення з цією метою діяльності державних органів, з одного боку, успішний розвиток підприємництва та інших видів господарювання, як запорука розвитку усього суспільства та держави, з іншого, обумовлює актуальність та важливість дослідження проблем ліцензування господарської діяльності, його сутності та значення, змісту та об'єктів, повноважень посадових осіб щодо виконання та застосування його правових норм тощо. Незважаючи на недосконалість і певну складність правової бази підприємництва, без її дослідження, на теперішній час неможливо обійтися. У зв'язку з цим, актуальності набувають питання вивчення правового регулювання підприємницької діяльності в Україні на сьогоднішній день, зокрема, у контексті ліцензування підприємницької діяльності.

При цьому, ліцензування є одним із засобів державного регулювання у сфері господарювання.

Здійснювана в Україні адміністративна та інші реформи спрямовані на всебічну та комплексну перебудову існуючої системи державного управління, є важливим чинником забезпечення соціально орієнтованого розвитку суспільства, визначає істотне посилення дієздатності держави, ефективне виконання нею своїх функцій. Реалізація основоположних завдань реформи повинна здійснюватись в умовах чіткого спрямування та координації діяльності органів виконавчої влади всіх рівнів на активній соціальній політиці держави щодо забезпечення конституційних прав, свобод та інтересів людини і громадянина. Необхідною основою цього є розроблення нової схеми та

регламенту прийняття управлінських рішень, а також надання управлінських послуг фізичним та юридичним особам, в тому числі в сфері ліцензування підприємницької діяльності. Таке дослідження необхідно також з точки зору потреб розвитку, удосконалення та систематизації адміністративного законодавства.

Ліцензія, як невід'ємна частина ліцензування, виступає в якості спеціального дозволу та підтверджує погодження держави на здійснення суб'єктом господарювання конкретного виду підприємницької діяльності. Однак, слід звернути увагу на те, що поняття «ліцензія» використовується у різних змістових значеннях, тому важливо насамперед на теоретичному рівні в нормативно-правових актах уніфікувати визначення терміну «ліцензія». Відтак, актуальним є питання аналізу поняття «ліцензія», що призведе до однозначного трактування та розуміння його тільки в одному значенні.

Разом з тим, нормативна база в регулюванні багатьох питань ліцензування відстала від потреб часу, не в усьому її вимогам відповідає і практична діяльність органів, які безпосередньо здійснюють видачу ліцензій.

Система ліцензування в Україні знаходиться в процесі постійного удосконалення. Закладено її нормативна база, продовжується формування системи органів, які здійснюють ліцензування. Однак цей процес йде досить складно і суперечливо, з невиправданими витратами і збоями, що відображає проблеми і труднощі української економіки в період трансформації.

Дослідженням та вивченням поняття «ліцензія» займалися такі вчені як: В. Авер'янов, Є. Аверянова, А. Баженова, Н. Барахтян, Е. Бекірова, О. Кашперський, Ю. Крупка, О. Орлюк, П. Пастух, І. Радик, В. Тичина, Т.Шалаєва, Л. Шестак та ін. Однак у науковій літературі не існує єдиного підходу щодо змісту поняття «ліцензія», що свідчить про актуальність та важливість теми обраної дипломної роботи. При цьому, потребує удосконалення і визначення терміну «ліцензія», яке надано на законодавчому рівні. Проте глибокі наукові дослідження з цих питань відсутні.

В цілому для вітчизняної правової науки розробка зазначених проблем є необхідним напрямом наукового пошуку, основними недоліками якого є відсутність базового поняття ліцензування, його юридичної природи, обґрунтування критеріїв запровадження. Недостатньо акцентовано увагу на питаннях адміністративної відповідальності учасників ліцензійних відносин, застосування інших заходів адміністративно-правового примусу в цій сфері.

Таким чином, недостатня теоретична розробленість обраної теми, її незаперечна наукова і практична значущість та актуальність зумовлюють потребу в проведенні її поглибленого дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження випускної кваліфікаційної роботи є, визначення організаційно-правових засад, юридичної природи, сутності, значення, змісту ліцензування, а також вироблення рекомендацій щодо удосконалення правового регулювання та практичної діяльності органів влади та суб'єктів господарювання в сфері ліцензування підприємницької діяльності.

Виходячи із поставленої мети, **завданням дослідження є:**

- дати правову характеристику поняття та сутності ліцензування підприємницької діяльності в Україні;
- дослідити сучасний стан правового регулювання ліцензування підприємницької діяльності в Україні;
- вивчити порядок видачі ліцензії щодо провадження окремих видів підприємницької діяльності;
- охарактеризувати контроль і нагляд у сфері ліцензування підприємницької діяльності;
- проаналізувати порядок притягнення до відповідальності суб'єктів підприємницької діяльності за порушення законодавства в сфері ліцензування;
- вивчити правові засади ліцензування у сфері містобудівної діяльності;
- окреслити особливості ліцензування у сфері банківської діяльності.

У процесі виконання дипломної роботи використано наукові праці ряду вчених в галузі теорії держави та права, конституційного, адміністративного,

цивільного права, господарського права, а також статті публіцистичного характеру в друкованих засобах масової інформації. Емпіричну базу дослідження склали результати фокус-групового дослідження Українського незалежного центру політичних досліджень сучасний стан та перспективи розвитку державного регулювання сфери ліцензування господарської діяльності в Україні”, практика діяльності Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва, статистичні дані про здійснення ліцензування господарської діяльності та застосування заходів адміністративного примусу. Обсяг опрацьованої літератури, вивчених і узагальнених практичних матеріалів дозволяє стверджувати про вірогідність і наукову обґрунтованість результатів виконаного дослідження.

Об’єктом дослідження є суспільні відносини в сфері ліцензування підприємницької діяльності.

Предметом дослідження є правові засади ліцензування підприємницької діяльності.

Методи дослідження в роботі використано як загальнонаукові методи дослідження, зокрема, діалектичний і структурно-функціональний – при визначенні місця і ролі ліцензування серед заходів адміністративно-правового регулювання господарських відносин в Україні.

Системний аналіз – для співставлення різноманітних нормативно-правових актів з метою з’ясування їх впливу на відносини в сфері ліцензування, так і спеціальні.

Використання порівняльно-правового методу дозволить з’ясувати поняття та сутності запровадження ліцензування, та для дослідження практики видачі та анулювання ліцензій органами ліцензування, застосування заходів адміністративного примусу, контроль і нагляд у сфері ліцензування підприємницької діяльності.

Із застосуванням формально-логічного методу була опрацьована наукова література стосовно теми дослідження .

В дослідженні також використовувались методи документального аналізу, експертних оцінок та ряд інших методів.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному дослідженні основних проблем у сфері ліцензування підприємницької діяльності, порівнянні нормативно – правових актів, що стосуються порядку отримання ліцензій на право зайняття певним видом підприємницької діяльності, виявленні недоліків, розбіжностей законодавства, що регулюють сферу ліцензування підприємницької діяльності і наведенні пропозицій щодо удосконалення українського законодавства у сфері ліцензування підприємницької діяльності.

Окремі публікації положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Поняття та правові засади ліцензування підприємницької діяльності в Україні», що опублікована у збірнику статей «Правове забезпечення підприємницької діяльності». Київ : Київ. Нац. торг.-екон. ун-т. 2018. Ч.2. С.72-77.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст у багатьох аспектах доповнює наукові значення у процесі визначення сутності ліцензування підприємницької діяльності. Зібраний матеріал і узагальнення можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять та спецкурсів у закладах вищої освіти.

Структура випускної кваліфікаційної роботи обумовлена метою і предметом дослідження та авторським підходом до розгляду обраної теми.

Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, які включають в себе сім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 113 сторінок, із яких основна частина роботи займає 98 сторінок. Список використаних джерел складається з 110 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ПРАВОВА ПРИРОДА ЛІЦЕНЗУВАННЯ В СФЕРІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Поняття та сутність ліцензування підприємницької діяльності в Україні

Правове регулювання господарювання в Україні, як і в більшості країн Європи, відображає прагнення до створення оптимальної його моделі. Воно повинно сприяти піднесенню економіки України, враховувати використовувані в цивілізованому світі підходи до регулювання господарських, в тому числі підприємницьких, відносин, а також економічні, соціальні та політичні реалії українського суспільства. Незважаючи на недосконалість і значну складність правової бази підприємництва, без її належного знання неможливо обійтися. У зв'язку із цим, актуальності набувають питання дослідження правового регулювання підприємницької діяльності в Україні на сьогодення, зокрема, у контексті ліцензування підприємницької діяльності.

Питання правових засад ліцензування в підприємницькій діяльності і по сьогодні залишаються актуальними, оскільки законодавство у цій сфері перебуває у фазі постійного реформування і розвитку одночасно з розвитком суспільних відносин у сфері підприємництва.

Необхідність забезпечення суспільних та державних інтересів у сфері підприємництва обумовлює здійснення належного державного контролю за дотриманням законодавства при здійсненні права на підприємницьку діяльність, специфіка якого не знайшла детального аналізу в юридичній літературі.

Аналізуючи питання ліцензування підприємницької діяльності, насамперед, слід звернути увагу на те, що державний контроль, який є важливим видом діяльності держави, здійснюється уповноваженими державними органами, посадовими особами та спрямований на забезпечення законності і дисципліни. Сутність державного контролю полягає у спостереженні та перевірці господарської системи та всіх її елементів відповідно до визначених напрямів, а також в попередженні та виправленні можливих помилок і неправомірних дій, що перешкоджають такому розвитку [55, с. 45].

Розглядаючи правову природу ліцензування, варто зазначити, що термін «ліцензія» походить від лат. «licentia» - «вільність, свобода робити, що завгодно». У правовій доктрині термін «ліцензія» вживається у двох основних значеннях: як право на здійснення певного виду діяльності і як документ, що засвідчує наявність такого права. В іншому значенні ліцензія являє собою «паспорт юридичної чи фізичної особи (індивідуального підприємця), який підтверджує наявність у неї реальних можливостей і передумов для здійснення певного виду діяльності» [106, с. 269].

Ліцензування являє собою, з однієї сторони, дієвий механізм реалізації прав громадян на заняття не забороненими законом видами діяльності, з іншої – один із способів забезпечення законності. Ліцензування слугує встановленню особливого державного контролю за здійсненням таких видів господарської діяльності, які мають певні особливості, що пов'язані з реалізацією найбільш важливих публічних інтересів. До них слід віднести забезпечення суспільної, економічної, екологічної безпеки. Цієї мети може бути досягнуто як шляхом попереднього (на стадії видачі ліцензій), так і наступного контролю за дотриманням суб'єктом господарювання, що отримав ліцензію, тих умов, на яких вона була йому видана [102, с. 21].

Існує думка, що при переході до ринкових відносин роль державного контролю слабшає, тому що у економічних суб'єктів приватного права є потужні стимули для організації ефективної роботи, тому контролю за їх

діяльністю не повинна приділятися особлива увага. Разом з тим, практика показує, що на окремих етапах організації і здійснення господарської діяльності контроль, все ж таки необхідний. Зокрема, це стосується ліцензування як засобу забезпечення законності на етапі створення суб'єкта господарської діяльності і допуску його до підприємницької діяльності.

У літературі щодо соціально-економічного значення ліцензування висловлюються різні точки зору. Зустрічаються думки, що ліцензування є юридичним засобом обмеження правоздатності підприємницьких організацій, але є засобом корисним і необхідним, який встановлює додаткові правові гарантії нормального функціонування ринкової економіки та конкуренції. Воно убезпечує економіку від можливих деформацій, проникнення на ринки з пропозиціями товарів, робіт і послуг некваліфікованих осіб, які не мають необхідної матеріальної бази для здійснення підприємницької діяльності, захищає учасників ринкових відносин, включаючи самих підприємців, а не тільки споживачів, від різного роду пройдисвітів [74, с. 11].

Одержання ліцензій для здійснення певних видів господарської діяльності потребує багато часу, ресурсів суб'єкта господарювання. Сфера ліцензування перетворилася на одну з найбільш корумпованих і стала механізмом адміністративного тиску на суб'єктів господарювання; в деяких випадках механізм ліцензування використовується для неправомірного обмеження конкуренції. Усе це призводить до гальмування процесів реформування дозвільної системи та системи ліцензування, а отже, й до порушення вимог законодавства у відповідних сферах.

Однак зазначені недоліки ліцензування пов'язані не з його правовою природою, а й з іншими проблемами у правовій системі держави: недосконалістю законодавства, корупцією тощо. Слід завжди брати до уваги ці недоліки під час внесення змін у ліцензійне законодавство, під час доповнення переліку видів ліцензованої діяльності. Крім того, надмірна кількість видів діяльності, що підлягають ліцензуванню, обмежує можливість підприємців

займатися відповідною діяльністю, ускладнює їх участь на конкурентному ринку, тим самим негативно впливає на розвиток підприємництва в цілому.

Встановлення правового режиму ліцензування, здійснення видів господарської діяльності, що є потенційно небезпечним, є необхідним. Ліцензування являє собою, з однієї сторони, дієвий механізм реалізації прав громадян на заняття не забороненими законом видами діяльності, з іншої сторони – один із способів забезпечення законності. Ліцензування слугує встановленню особливого державного контролю за здійсненням таких видів господарської діяльності, які мають певні особливості, що пов'язані з реалізацією найбільш важливих публічних інтересів. Органи, що здійснюють ліцензування, мають змогу оперативно реагувати на допущені порушення шляхом анулювання ліцензії. Ліцензування дозволяє державі забезпечувати безпеку потенційно небезпечної діяльності, не вводячи державну монополію на її здійснення і не обмежуючи тим самим свободу підприємництва.

Ліцензування повинно забезпечувати реалізацію права на підприємницьку діяльність того суб'єкта, який відповідає всім кваліфікаційним вимогам, та обмежувати приватний інтерес суб'єкта господарювання виключно в тій мірі, яка необхідна для реалізації публічних інтересів.

У Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [22] (далі – Закон про ліцензування), не визначено цілі ліцензування, що є істотною його прогалиною, оскільки визначення цільової спрямованості ліцензування має бути вихідним для визначення концепції його правового регулювання.

Слід погодитись з С.В. Лихочовим, який стверджує, що метою існування дозвільної системи в Україні є створення гарантій реалізації громадянами своїх конституційних прав (недоторканості особистості, її майна, гідності тощо), забезпечення громадської безпеки і порядку. Ця мета окреслює контури сфери дозвільної системи. Тобто усі інші завдання дозвільної системи повинні бути підпорядковані вказаній меті, бути її продовженням і розвитком [83, с. 17-19]. Він зазначає, що законодавче забезпечення прав громадян повинно бути визначене в якості головної задачі всіх органів виконавчої влади(в тому числі,

зрозуміло, й тих, що здійснюють ліцензійно-дозвільну систему), по-друге, демократизм адміністративної політики передбачає (а не тільки «припускає») рівність сторін в управлінських відносинах, відкритість виконавчої влади і відповідальність її органів, створення системи адміністративної юрисдикції.

На думку С.В. Лихачова, звернення громадянина до органів, які покликані здійснювати ліцензійно-дозвільне провадження, уособлюють різновид соціального контракту, що передбачає взаємну довіру. З одного боку, громадянин усвідомлює необхідність опосередкування своєї діяльності втручанням адміністративних органів держави, з іншого, він так само вірить і виходить з того, що держава виходитиме з взаємно прийнятих і вигідних обом сторонам умов «дозвільного контракту» [83, с. 55]. Особа, що подає заяву про видачу ліцензії – це громадянин, що реалізує своє конституційне право, якому відповідає конституційний обов'язок, покладений на тих посадових осіб, від котрих, у свою чергу, залежить прийняття відповідного рішення відносно цієї заяви або вмотивоване відхилення такої заяви

В.К. Мамутов зазначає, що господарська діяльність може мати різний характер: може бути основною чи додатковою, може бути побутовою чи виробничою, тому розрізнять ознаки господарської діяльності, які відрізняють її від інших видів суспільної діяльності [86, с. 12].

У сучасному розумінні підприємництво розглядається як рішуча сила економічного розвитку. Тобто підприємництво – це дії, спрямовані на отримання результату негайно, а економічний розвиток – це результат дій [92, с. 105].

Окрім наукових визначень «підприємництва», треба брати до уваги й нормативне визначення, що розкриває юридичний зміст цього поняття. У статті 42 Господарського кодексу України (далі - ГК України) [2], підприємництво визначається як самостійна, ініціативна, систематична на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

У статті 42 ГК України підприємництво визначається як вид господарської діяльності. Проте не варто обмежуватись лише законодавчою дефініцією, необхідно розробляти нову, перспективну та дієву модель правового регулювання підприємницької діяльності, що є особливо важливим в контексті євроінтеграції України.

Отже, господарська діяльність є поняттям ширшим і, саме характеризуючи господарську діяльність, можна характеризувати і підприємницьку діяльність. Ці два поняття співвідносяться між собою як єдине ціле і частина.

Підприємницька діяльність, як і господарська, теж має свої ознаки, які й визначають її характер. Потрібно зазначити, що в юридичній літературі підприємницьку діяльність розглядається більше з позиції її відмінностей від інших видів діяльності, а увага приділяється не мотивам та засобам, а формам та ознакам такої діяльності.

Що стосується визначення поняття «правового статусу суб'єкта підприємництва», то виходячи із загального розуміння «правовий статус», можна сформулювати поняття, що «правовий статус суб'єкта підприємництва» - це комплекс прав, свобод та обов'язків, якими наділяється суб'єкт підприємницької діяльності після офіційної процедури легалізації його діяльності [77, с. 104].

Так чи інакше, нормативну базу ліцензування становить ГК України [2], Закон про ліцензування [21], а також інші закони та підзаконні нормативно-правові акти, які визначають особливості ліцензування конкретних видів господарської діяльності.

Так, ч. 1 ст. 14 ГК України закріплено, що ліцензування є одним із засобів державного регулювання у сфері господарювання, спрямованим на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Частина 3 ст. 14 ГК України містить відсилочну норму: «відносини, пов'язані з ліцензуванням певних видів господарської діяльності, регулюються законом».

Мається на увазі, очевидно, спеціальний закон – Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності». Таким чином, законодавець розширеного тлумачення поняття «ліцензування» у ГК України не пропонує, а лише вказує, що ліцензування належить до засобів державного регулювання.

У ст. 1 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» визначено, що ліцензування – це засіб державного регулювання провадження видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, спрямований на забезпечення реалізації єдиної державної політики у сфері ліцензування, захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів [22].

При цьому, слід зазначити, що деякі нормативно-правові акти, які також регулюють відносини у сфері ліцензування певних видів господарської діяльності, досі не приведені у відповідність до загального Закону «Про ліцензування видів господарської діяльності».

Так, закон України «Про телекомунікації» [36] та розглядається ліцензування як перелік певних процедур.

Закон України «Про вищу освіту» містить визначення, яке докорінно відрізняється від усіх вищезазначених, та розглядає ліцензування не як перелік процедур, пов'язаних із виданням ліцензій, та не як засіб державного регулювання господарської діяльності, а як процедуру визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність за певною спеціальністю на певному рівні вищої освіти відповідно до стандартів освітньої діяльності [10].

З питання про сутність ліцензування в юридичній літературі висловлюються різні думки. Так, Т.З. Шалаєва розглядає ліцензування в якості одного з адміністративно-правових методів впливу на підприємницьку діяльність поряд з державною реєстрацією та ліквідацією суб'єктів підприємництва, а також державним контролем. Відповідно до зазначеної концепції нею було сформульовано наступне визначення: «Ліцензування як адміністративно-правовий метод впливу на підприємницьку діяльність є одностороннім владним державним впливом на діяльність суб'єктів

підприємництва щодо встановлення уповноваженими органами виконавчої влади прямого обов'язку суб'єктів підприємництва отримати спеціальний дозвіл (ліцензію) на заняття видами діяльності, що здатні завдати шкоди інтересам державі, природному середовищу, загрожувати здоров'ю громадян» [98, с. 15].

Н. В. Барахтян розглядає ліцензування як засіб державного регулювання у сфері господарювання, спрямований на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист інтересів усіх суб'єктів такої діяльності, який виявляється у діяльності уповноважених органів, спрямованої на видачу, переоформлення та анулювання ліцензій, видачу дублікатів та копій ліцензій, ведення ліцензійних справ та забезпечення функціонування ліцензійних реєстрів, контроль за дотриманням ліцензіатами ліцензійних умов та органами ліцензування законодавства у сфері ліцензування, видачу розпоряджень про усунення порушень ліцензійних умов, а також розпоряджень про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування [64, с. 77].

А.Б. Багандов вважає, що ліцензування є однією з форм контрольно-дозвільної діяльності держави, які регулюються ліцензійним правом як інститутом адміністративного права, мають «характер владо відносин, що виникають між органом, що здійснює ліцензування, та суб'єктом виду діяльності, що ліцензується» [58, с. 7]. Схожої точки зору дотримується Л.В. Шестак, визначаючи ліцензування як форму виконавчої діяльності, виражену в санкціонуванні, офіційному визнанні за визначеними суб'єктами прав на зайняття окремими видами діяльності, коли потрібен високий професіоналізм і кваліфікація, а також здійснення контролю за фактично вчинюваними діями [105, с. 7].

Усі приведені дефініції охоплюють лише окремі сторони широкої сутності і призначення інституту ліцензування та не дають цілісного уявлення про його предмет. Така ситуація є цілком логічною, тому що всі спроби розкрити сутність і зміст поняття ліцензування здійснюються через визначення його соціального призначення.

Фактично Закон України «Про вищу освіту» розглядає ліцензування як елемент легітимації суб'єкта господарювання, що є умовою набуття ним цивільної правоздатності. Ця норма кореспондує із Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) [6], стаття 91 якого регулює питання цивільної правоздатності юридичної особи. Відповідно до ч. 3 ст. 91 Цивільного кодексу України юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії) [6].

Хоча підхід, застосований у Законі України «Про вищу освіту», має своїх прихильників у наукових колах та базується на нормах цивільного законодавства, які закладають підґрунтя для розуміння правосуб'єктності юридичних осіб, його не можна вважати прийнятним. У визначенні, наданому у зазначеному законодавчому акті, відсутнє розуміння сутності та мети ліцензування господарської діяльності, адже ціллію ліцензування є не визнання права суб'єкта господарювання здійснювати певний вид діяльності, а регулювання відносин у сфері цієї діяльності.

В цілому, Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності» визначено особливості та процедурні аспекти ліцензування видів господарської діяльності. Зокрема, визначено принципи ліцензування у цій сфері. У ст. 3 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» вказано, що державна політика у сфері ліцензування ґрунтується на:

- 1) принципі єдиної державної системи ліцензування, що реалізується шляхом: встановлення єдиного переліку видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, виключно Законом; визначення вичерпного переліку документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії, виходячи з мінімальної кількості таких документів, достатніх лише для підтвердження виконання вимог відповідних ліцензійних умов; визначення Кабінетом Міністрів України органів ліцензування та видів господарської діяльності

згідно із статтею 7 Закону, на які відповідний орган ліцензування видає ліцензії;

2) принципі територіальності, згідно з яким дія ліцензії поширюється на адміністративну територію органу ліцензування, що її видав;

3) принципі дотримання законності шляхом того, що: запровадження ліцензування виду господарської діяльності здійснюється виключно законом; види господарської діяльності, не зазначені у статті 7 Закону, ліцензуванню не підлягають; встановлюються конкретні строки здійснення кожної дії органу ліцензування, спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування; вимоги ліцензійних умов мають бути однозначними, прозорими та виключати можливість їх суб'єктивного застосування органами ліцензування чи ліцензіатами; повноваження спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування, Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування та порядок набрання чинності рішеннями органу ліцензування поширюються на сферу ліцензування всіх видів господарської діяльності, визначаються виключно цим Законом і не можуть бути обмежені іншими законами; запроваджується відповідальність посадових осіб органів ліцензування і спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування та суб'єктів господарювання за порушення вимог нормативно-правових актів, що регулюють сферу ліцензування; забороняється вимагання органами ліцензування надання документів з державних паперових або електронних інформаційних ресурсів;

4) принципі пріоритетності захисту прав, законних інтересів, життя і здоров'я людини, навколишнього природного середовища, захисту обмежених ресурсів держави та забезпечення безпеки держави, що передбачає: ліцензування виду господарської діяльності застосовується лише до такого виду, провадження якого становить загрозу порушення прав, законних інтересів громадян, життю чи здоров'ю людини, навколишньому природному середовищу та/або безпеці держави, і лише у разі недостатності інших засобів державного регулювання; запобігання проявам корупції; у разі внесення змін до

нормативно-правових актів у сфері ліцензування, передбачається достатній для реалізації цих змін строк, але не менш як два місяці;

5) принципі рівності прав суб'єктів господарювання, що передбачає: вільний вибір суб'єктом господарювання провадження встановленого законом виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, і території своєї діяльності; забезпечення при отриманні ліцензії рівності прав суб'єктів господарювання незалежно від організаційно-правової форми чи форми власності; встановлення єдиних вимог ліцензійних умов шляхом визначення їх відповідності рівням ризику від провадження відповідного виду господарської діяльності; уникнення необґрунтованих обтяжень чи зайвих адміністративних процедур; заборону використання ліцензування видів господарської діяльності для обмеження конкуренції;

6) принципі відкритості процесу ліцензування, що забезпечується шляхом: своєчасного оприлюднення результатів ліцензійної діяльності органами ліцензування на своїх офіційних веб-сайтах та проектів нормативно-правових актів – у порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації» [18]; забезпечення доступності інформації у сфері ліцензування відповідно до закону; залучення на паритетних засадах представників профільних громадських організацій, суб'єктів господарювання та/або їх об'єднань до процесу прийняття рішень Експертно-апеляційною радою з питань ліцензування.

Не можна оминати увагою також хоч і поодинокі, але досі наявні випадки, коли підзаконні нормативно-правові акти надають визначення ліцензування, які відрізняються від тих, що містяться у нормативно-правових актах вищої юридичної сили, зокрема Законі «Про ліцензування видів господарської діяльності». Ці нормативно-правові акти закріплюють визначення поняття «ліцензування», але фактично йдеться не про ліцензування взагалі та навіть не про ліцензування господарської діяльності, а про ліцензування конкретного виду господарської діяльності. Так, Закон України «Про вищу освіту» надає визначення поняття «ліцензування освітньої

діяльності закладів вищої освіти», Закон України «Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії» закріплює визначення «ліцензування діяльності у сфері використання ядерної енергії» [17]. Використання такої, можна сказати, спрощеної термінології є загальнопоширеною практикою у спеціальних нормативно-правових актах, яка не викликає проблем у разі вивчення безпосередньо цих актів. Але у разі комплексного дослідження правових норм, що регулюють відносини у сфері ліцензування господарської діяльності, коли є необхідність використання понять без прив'язування до конкретного акта, відсутність термінологічної єдності може мати негативні наслідки.

Вважаємо, що різні підходи, інколи навіть протиріччя, щодо визначення поняття у низці нормативно-правових актів ускладнюють застосування законодавства. Тому доцільним є закріпити визначення поняття «ліцензування господарської діяльності» у ГК України та законодавчому акті, який встановлює загальний порядок ліцензування, а саме у Законі України «Про ліцензування видів господарської діяльності». У свою чергу, нормативно-правові акти, які визначають спеціальні правила, умови, порядок тощо ліцензування у певних галузях, повинні містити тлумачення понять, які стосуються саме цієї конкретної галузі, також допустиме дублювання визначень загальних понять, але такі акти не повинні давати термінологію, альтернативну закріпленій Законом України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

Як приклад, такого підходу слід навести Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів), які затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 913, які закріплюють відсилочну норму щодо застосування термінології відповідно до положень Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [50].

Кожен ліцензіат (суб'єкт господарювання, який одержав ліцензію на провадження певного виду господарської діяльності, що підлягає

ліцензуванню), який виконує діяльність, що підлягає ліцензуванню у встановленому чинним законодавством порядку, повинен виконувати так звані ліцензійні умови, які згідно із ст. 9 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» є нормативно-правовим актом, положення якого встановлюють кваліфікаційні, організаційні, технологічні та інші вимоги для провадження певного виду господарської діяльності.

У ліцензійні умови щодо видів господарської діяльності, для провадження яких необхідні спеціальні знання, включаються кваліфікаційні вимоги до працівників суб'єктів господарювання – юридичних осіб та (або) до фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності. У разі, якщо для провадження певних видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, необхідні особливі вимоги щодо будівель, приміщень, обладнання, інших технічних засобів, такі вимоги включаються до ліцензійних умов. Ліцензійні умови та порядок контролю за їх дотриманням затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування та органу ліцензування [39].

Таким чином, ліцензування являє собою правовий засіб, за допомогою якого реалізується право на провадження певних видів підприємницької діяльності (окремих господарських операцій) шляхом прийняття органом державного управління за заявою суб'єкта підприємництва діяльності індивідуального правозастосовчого акта, який легітимізує правоздатність заявника – суб'єкта підприємницької діяльності у відповідній сфері господарювання або надає йому суб'єктивне право на вчинення певних дій, а також подальшого контролю за дотриманням цих встановлених вимог і умов.

Також слід зазначити, що держава в особі уповноважених органів виконавчої влади, шляхом встановлення режиму ліцензування, виконує контролюючі функції, шляхом субординації, тобто підпорядкування, де органи виконавчої влади виступають від імені держави, наділені функціями контролю щодо виконання ліцензіатами ліцензійних умов та можуть притягати суб'єктів

господарювання, які порушили законодавство у сфері ліцензування, до юридичної відповідальності, в першу чергу адміністративної відповідальності.

Вважаємо, що різні підходи, інколи навіть протиріччя, щодо визначення поняття у низці нормативно-правових актів ускладнюють застосування законодавства. Тому доцільним є закріпити визначення поняття «ліцензування господарської діяльності» у ГК України та законодавчому акті, який встановлює загальний порядок ліцензування. У свою чергу, нормативно-правові акти, які визначають спеціальні правила, умови, порядок тощо ліцензування у певних галузях, повинні містити тлумачення понять, які стосуються саме цієї конкретної галузі, також допустиме дублювання визначень загальних понять, але такі акти не повинні давати термінологію, альтернативну закріпленій у Законі про ліцензування.

1.2. Сучасний стан правового регулювання ліцензування підприємницької діяльності.

Система ліцензування в Україні перебуває в процесі становлення. Закладено її нормативну базу, продовжується формування системи органів, які здійснюють ліцензування. Однак цей процес йде досить складно і суперечливо, з невиправданими витратами і збоями, що відображає проблеми і труднощі української економіки в процесі трансформації. В законодавстві недостатньо розроблена правова концепція ліцензування господарської діяльності, що у свою чергу, є відображенням проблеми відсутності правового забезпечення необхідного балансу між державним регулюванням економіки і створюваними в процесі реформ новими ринковими механізмами.

Нормативна база, яка регулює суспільні відносини щодо ліцензування господарської діяльності, складається з нормативно правових актів різної юридичної сили – від Конституції України до відомчих актів. Загальна тенденція останніх років до регуляції ведення бізнесу та спрощення отримання

дозвільних документів призвела до суттєвих змін і у законодавстві щодо ліцензування господарської діяльності.

Конституційні основи ліцензування закріплюють статті 41 та 42 Основного закону України [1]. Зазначені норми фактично закріплюють передумови обмеження підприємницької діяльності, встановлюючи, що використання власності не може завдавати шкоди правам, свободам та гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію і природні характеристики землі, а держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю та безпечністю продукції та усіх видів послуг та робіт.

Нижче на ієрархічній драбині нормативно–правових актів стоять кодифіковані акти – ЦК України та ГК України, які безпосередньо закріплюють необхідність отримання ліцензій на провадження певних видів діяльності. ЦК України встановлює особливу умову набуття цивільної правоздатності юридичною особою в частині здійснення визначених законом видів діяльності – одержання спеціального дозволу (ліцензії) [6]. Своєю чергою ГК України визначає правовий статус ліцензування, відносячи його до основних засобів регулюючого впливу на діяльність суб'єктів господарювання (стаття 12), засобів державного регулювання у сфері господарювання, спрямованих на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів (стаття 14) [2].

Безпосередньо ж регулює порядок отримання ліцензій на здійснення господарської діяльності - Закон про ліцензування.

Реалізація Закону про ліцензування, потребує здійснення значного обсягу робіт, як нормотворчого, так і організаційно-технічного характеру (зокрема, затвердження Кабінетом Міністрів України переліку органів ліцензування, прийняття понад 20 оновлених ліцензійних умов, затвердження низки нормативно-правових актів розпорядником Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців та спеціально уповноваженим

органом з питань ліцензування, а також модифікації програмного забезпечення вказаного реєстру).

Закон про ліцензування, посилює вимоги до Ліцензійних умов, виходячи з принципу державної політики у сфері ліцензування щодо ліцензування лише тих видів господарської діяльності, провадження яких становить загрозу порушення прав, законних інтересів громадян, життю чи здоров'ю людини, навколишньому природному середовищу та/або безпеці держави, і лише у разі недостатності інших засобів державного регулювання, що потребує ґрунтовного їх опрацювання та узгодження з громадськістю (в тому числі з дотриманням регуляторної процедури).

Відповідно до Закону про ліцензування, набуття суб'єктом господарювання права на здійснення видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, відбувається лише після внесення відомостей до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців органами ліцензування, що призводить до необхідності розробки та впровадження відповідного програмного забезпечення Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців із забезпеченням його повноцінного захисту, підключення до нього більш ніж 50 органів ліцензування.

Запровадження такої системи набуття права на здійснення господарської діяльності відповідає міжнародній практиці і обґрунтовується відповідною захищеністю та належністю до державної власності інформації, що міститься в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців програмного продукту ЄДР.

Окрім базового Закону про ліцензування, порядок видачі ліцензій регулює також низка законів, які встановлюють правові основи провадження окремих видів господарської діяльності, що потребують ліцензування. Серед зазначених нормативно – правових актів, можна виокремити закони, які встановлюють власний порядок ліцензування певного виду діяльності, що не залежить від вимог Закону про ліцензування, та закони, які встановлюють

окремі особливості здійснення визначеного виду господарської діяльності, що мають враховуватися під час ліцензування цього виду господарської діяльності.

Наприклад, частина друга статті 2 Закону про ліцензування закріплює положення, що його дія не поширюється на порядок видачі, переоформлення та анулювання ліцензій на здійснення банківської діяльності, діяльності в галузі телебачення і радіомовлення, діяльності з виробництва і торгівлі спиртом етоловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами. Ці види діяльності потребують ліцензування у порядку, передбаченому спеціальними законами. Зокрема до тих, які закріплюють особливості певного виду діяльності, належать закони України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» [14], «Про освіту» [27], «Про архітектурну діяльність» [8] та інші.

Детальніша регламентація встановленого законами порядку ліцензування господарської діяльності здійснюється Кабінетом Міністрів України та органами ліцензування. На виконання Закону про ліцензування прийнято низку підзаконних нормативно – правових актів, серед яких Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України» (далі – Перелік) [43]. До органів ліцензування зазначеним Переліком віднесено 5 державних колегіальних органів, 18 центральних органів виконавчої влади, обласні та Київську міську державні адміністрації, а також Службу безпеки України. Цікаво, що серед органів ліцензування, визначених зазначеним порядком, відсутній Національний банк України, що видає ліцензії на здійснення банківської діяльності. Закон про ліцензування передбачає, що органом ліцензування є орган виконавчої влади, визначений Кабінетом Міністрів України, або уповноважений законом державний колегіальний орган. Національний банк України не може розглядатися як орган виконавчої влади, ані як державний колегіальний орган. Однак особливий статус головного банку країни не є вмотивованою підставою не включення його до переліку органів ліцензування. Подібна ситуація із Службою безпеки України, яка є державним

правоохоронним органом спеціального призначення, що забезпечує державну безпеку, проте до Переліку вона як орган ліцензування включена. Очевидно, що визначення поняття «орган ліцензування», закріплене у базовому законі, є недосконалим, адже не охоплює всі органи державної влади, які можуть здійснювати (і здійснюють) ліцензування господарської діяльності.

Зазначений Перелік також не визначає органи ліцензування для таких видів діяльності, як:

- виробництво ветеринарних препаратів;
- перероблення та захоронення побутових відходів.

Це пояснюється, невчасним оновленням Переліку, який повинен передбачати повний перелік органів ліцензування у сфері ліцензування підприємницької діяльності.

Об'язкове отримання ліцензії на виробництво ветеринарних препаратів було відновлено лише в липні 2017 року. На теперішній час, відповідні ліцензійні вимоги відсутні. Ліцензування діяльності не здійснюється, тож і орган, відповідальний за видачу ліцензій, у Перелік не внесений. Щодо ліцензування перероблення та захоронення побутових відходів, то воно впроваджено з листопада 2016 року. При цьому національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, яка відповідно, що регулює її діяльність, визначена органом ліцензування щодо цих видів діяльності, вже розробила й затвердила відповідні ліцензійні умови та здійснює видачу ліцензій.

Як підсумок з вищезазначеного можна сказати, що, відсутність органу влади, який здійснює видачу ліцензій, у Переліку органів ліцензування не впливає на його повноваження щодо видачі ліцензії. Проте з метою спрощення порядку ліцензування та досягнення вищого рівня правової визначеності нормативних актів зазначений Перелік має відповідати сучасній ситуації у сфері ліцензування підприємницької діяльності.

Інші підзаконні акти здебільшого стосуються порядку видачі ліцензій на провадження певних видів господарської діяльності. Відзначимо, що інколи

простежуються яскраві протиріччя між підзаконними актами та Законом про ліцензування. Наприклад, Державна архітектурно-будівельна інспекція керується під час здійснення повноважень, Порядком ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури [50]. Строки, встановлені даним порядком для прийняття рішення про видачу або відмову у видачі ліцензії більше ніж у два рази перевищують строки, що встановлені Законом про ліцензування. Дана ситуація потребує негайного вирішення, адже грубо порушує права суб'єктів господарювання – здобувачів ліцензії.

Окреме місце серед підзаконних нормативно – правових актів, які передбачають порядок ліцензування господарської діяльності, займають ліцензійні умови. Наразі чинними є 41 нормативно – правовий акт, якими затверджено ліцензійні умови провадження певних видів діяльності. З них двадцять три затверджені Кабінетом Міністрів України, чотири – Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, десять – Національною комісією з питань регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг та чотири – Національною комісією з питань регулювання у сфері зв'язку України (НКРЗ), (зараз – Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (далі – НКРЗІ)). При цьому слід зазначити, що ліцензійні умови, затверджені НКРЗ, були розроблені більше 8 років тому, ще на виконання Закону України «Про ліцензування певних видів діяльності» (втратив чинність). Можна припустити, що нові ліцензійні умови не розроблялися у зв'язку із скасуванням згідно з вимогами перехідних положень Закону про ліцензування, з 01 лютого 2018 року діяльності у галузі телекомунікації, тож Кабінетом Міністрів України не вбачалося об'єктивна необхідність розробки умов видачі ліцензії, які б застосовувалися протягом короткого проміжку часу. Проте, через наявність колізії між нормами Закону про ліцензування та Закону України «Про телекомунікацію» [36], який передбачає обов'язкове отримання ліцензії на діяльність у сфері телекомунікації. НКРЗІ продовжує видачу, переоформлення

відповідних ліцензій. Це суперечить статті 2 Закону про ліцензування, згідно з якою Закон про ліцензування, визначає повний перелік видів господарської діяльності, що потребують ліцензуванню.

Дослідження ліцензійних умов провадження видів господарської діяльності дозволяє зробити висновок, що вони стали уніфікованішими, мають однакову структуру та зрозумілу побудову через суворе закріплення у Законі про ліцензування вимог до положень Ліцензійних умов. Особливості побудови та змістовного наповнення мають переважно ліцензійні умови, затверджені ще до набрання чинності Законом про ліцензування. Деколи особливості ліцензійних умов обумовлені специфікою ліцензованого виду діяльності та неможливістю встановити єдині вимоги до всіх аспектів здійснення господарської діяльності.

Водночас на 2018 рік взагалі відсутні ліцензійні умови провадження двох видів діяльності:

- випуску та проведення лотерей;
- виробництво ветеринарних препаратів.

Що стосується ліцензійних умов провадження діяльності з проведення лотерей. То цей нормативно – правовий акт, що регулював би ліцензування лотерей, мав бути розроблений та затверджений вже давно, адже необхідність отримання ліцензій на випуск та проведення лотерей відразу була передбачена Законом про ліцензування. Попри це, лише у травні 2017 року Міністерством фінансів України було винесено на обговорення та надіслано на погодження до уповноважених органів проект відповідних ліцензійних умов. Однак зазначений проект не отримав погодження. На сьогодні вже протягом п'яти років оператори лотерей в Україні здійснюють свою діяльність на підставі не чинних ліцензій.

На нашу думку, для деяких видів господарської діяльності необхідно передбачити внесення змін до спеціальних законів, які запроваджуватимуть проведення органом ліцензування до видачі ліцензії обов'язкової перевірки матеріально-технічної бази встановленим вимогам та заявленим у заяві про

отримання ліцензії характеристикам, як це, зокрема передбачено, Законом України «Про лікарські засоби» [21] для ліцензування господарської діяльності з виробництва лікарських засобів.

Порядок здійснення даної перевірки, доцільно закріпити у ліцензійних умовах, які відповідно до статті 1 Закону про ліцензування, є нормативно-правовим актом Кабінету Міністрів України, іншого уповноваженого законом органу державної влади, положення якого встановлюють вичерпний перелік вимог, обов'язкових для виконання ліцензіатом, та вичерпний перелік документів, що додаються до заяви про отримання ліцензії.

Це пов'язане з тим, що провадження деяких видів господарської діяльності з використанням матеріально-технічної бази, що не відповідає встановленим вимогам законодавства, або взагалі її відсутність може призвести до виникнення загроз життю та здоров'я особи, безпеці життєдіяльності населення, а також завдати значної шкоди довкіллю.

Досліджуючи питання, щодо нормативної бази, яка регулює ліцензування господарської діяльності, можна сказати, що система ліцензування містить низку недоліків та неузгодженостей через розгалуженість системи нормативно – правових актів.

По-перше, деякі підзаконні нормативно-правові акти, розроблені на виконання Закону про ліцензування (наприклад, Перелік органів ліцензування та Порядок ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури) потребують узгодження з нормами базового Закону про ліцензування.

По-друге, у базовому Законі про ліцензування необхідно усунути неузгодженість та недоліки. Зокрема, удосконалення потребують визначення поняття органу ліцензування, відмежування діяльності за принципом територіальності, гарантії діяльності за відсутності ліцензійних умов тощо. Також потребує усунення колізії між Законом про ліцензування та Законом України «Про телекомунікації» в частині необхідності отримання ліцензії для

провадження діяльності. Крім того. Доцільним здається впровадження у системі ліцензування принципу мовчазної згоди.

По-третє, відсутність ліцензійних умов провадження деяких видів діяльності не тільки перешкоджає здобувачам ліцензії реалізувати своє право на підприємницьку діяльність, але й унеможливорює переоформлення ліцензії вже працюючому ліцензіату, так само як і здійснення належного контролю за його діяльністю.

Усе вищевикладене свідчить про необхідність подальшого вдосконалення сфери ліцензування підприємницької діяльності, як шляхом внесення змін до базового Закону про ліцензування, так і за допомогою узгодження з ним інших нормативно-правових актів.

Дослідивши в розділі дані питання, можна дійти висновку що ліцензування є певним механізмом, що полягає у реалізації прав громадян на заняття не забороненими законами видами діяльності.

На теперішній час, є досить велика кількість наукових підходів, щодо визначення сутності «ліцензування», це не дає цілісного уявлення про предмет ліцензування. Все, це свідчить про наявність протиріч у низці нормативно-правових актів, щодо визначення поняття «ліцензування господарської (підприємницької) діяльності», що в свою чергу ускладнює застосування законодавства.

Тому на мою думку доцільним та вкрай важливим, є закріпити визначення поняття «ліцензування господарської (підприємницької) діяльності» у ГК України та нормативно-правовому акті, який встановлює загальний порядок ліцензування, а саме у Законі про ліцензування.

Також важливим питанням залишається, приведення у відповідність великої кількості нормативно-правових актів з базою Законом про ліцензування. Зокрема потрібно усунути колізію між Законом про ліцензування та Законом України «Про телекомунікації», в частині необхідності отримання ліцензії для провадження діяльності. Потрібно запровадити у Закон про ліцензування, принцип – мовчазної згоди.

З урахуванням вищевикладеного, впливає, що вкрай необхідно вдосконалення правового регулювання на законодавчому рівні сфери ліцензування підприємницької діяльності.

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Порядок видачі ліцензії щодо провадження окремих видів підприємницької діяльності

Державне регулювання господарської діяльності є одним із найважливіших чинників регулювання ринкової економіки та важливим інструментом державної економічної політики.

Закон про ліцензування, закріплює різні підходи до правового регулювання порядку ліцензування певних видів господарської діяльності залежно від обсягу поширення на конкретний вид діяльності вимог цього закону.

Аналізуючи стадії ліцензійного процесу, слід зазначити, що термін «стадія» означає період або сукупність дій, що має свої якісні особливості як щодо мети, так і її реалізації. В юридичній літературі це поняття розглядається як відособлена часом та логічно пов'язана сукупність адміністративно – процесуальних дій, кожна з яких спрямована на досягнення певних цілей.

Досліджуючи провадження щодо видачі ліцензії суб'єктам господарювання, А.О. Шеваріхін виділяє дві стадії, а саме стадію ініціювання та стадію видачі ліцензії, кожна з яких поділяється на окремі складові – етапи [103, с. 20-23].

П.М. Пальчук зазначає, що у сфері торговельної діяльності, провадження щодо видачі ліцензії недоцільно поділяти на стадії. У цьому провадженні необхідно виділити лише три складові (етапи): подання документів до органу ліцензування; розгляд документів, необхідних відповідно до чинного законодавства для прийняття органами ліцензування певного рішення; прийняття рішення про видачу ліцензії та її видача або надання вмотивованої відповіді про відмову у видачі ліцензії [89, с.121].

Питання нормативного регулювання порядку видачі ліцензій певним чином звертаються всі дослідники, які у своїх роботах розглядають аспекти отримання ліцензій на різні види господарської діяльності. Однак дослідження, які аналізують діючі нормативно – правові акти, щодо ліцензування, майже відсутні з огляду на кардинальні зміни у законодавстві щодо цього питання.

Щодо відмінностей у порядках ліцензування видів господарської діяльності, які передбачені безпосередньо у Законі про ліцензування. Виходячи з цих відмінностей М.В. Шапочкіна говорить про існування двох адміністративно – правових режимів ліцензування: загального та спеціального, при цьому у складі спеціального режиму пропонується ще виділити спеціально - профільний та спеціально-індивідуальний адміністративно-правові режими ліцензування [99, с. 164-167].

А.А. Баженова своєю чергою заявляє про поділ видів діяльності на такі, що ліцензуються в загальному порядку, та такі, що підлягають ліцензуванню в спеціальному порядку. При цьому наголошується, що, на відмінну від чинного Закону про ліцензування, у попередньому законі існувало не два, а три порядки ліцензування [59, с.105-108].

Аналізуючи Закон про ліцензування, можна виділяти три порядки ліцензування, відповідно до особливостей їх регулювання, оскільки, в статті 7 встановлений вичерпний перелік ліцензованих видів діяльності, що містить у деяких пунктах посилання на нормативно-правові акти, які застосовуються поряд із базовим Законом про ліцензування, що дозволяє говорити про окремий

порядок ліцензування даних видів, враховуючи, це слід виділити такі порядки ліцензування:

1. Загальний – уніфікований порядок ліцензування, який встановлюється Законом про ліцензування;
2. Особливий – порядок ліцензування, який ґрунтується на нормах Закону про ліцензування, але має певні специфічні особливості, ознаки, які визначені спеціальним законодавством;
3. Спеціальний – порядок ліцензування, який здійснюється відповідно до спеціальних законів та на який не поширюється дія Закону про ліцензування.

Аналізуючи Закон про ліцензування, то на сьогоднішній день, ліцензуванню у загальному порядку підлягають 22 види господарської діяльності, в особливому порядку – 8 видів господарської діяльності, та у спеціальному порядку – 3 види господарської діяльності.

До загального порядку належать такі види діяльності:

- 1) надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів);
- 2) освітня діяльність, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених спеціальними законами у сфері освіти;
- 3) виробництво та ремонт вогнепальної зброї невійськового призначення і боєприпасів до неї, холодної зброї, пневматичної зброї калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду, торгівля вогнепальною зброєю невійськового призначення та боєприпасами до неї, холодною зброєю, пневматичною зброєю калібру понад 4,5 міліметра і швидкістю польоту кулі понад 100 метрів на секунду; виробництво спеціальних засобів, заряджених речовинами сльозоточивої та дратівної дії, індивідуального захисту, активної оборони та їх продаж;
- 4) виробництво вибухових матеріалів промислового призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України;
- 5) надання послуг і виконання робіт протипожежного призначення за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України;

6) виробництво особливо небезпечних хімічних речовин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, поводження з небезпечними відходами. Не підлягає ліцензуванню зберігання (накопичення) суб'єктом господарювання утворених ним небезпечних відходів, якщо протягом року з дня утворення небезпечні відходи передаються суб'єктам господарювання, що мають ліцензію на поводження з небезпечними відходами;

7) медична практика;

8) діяльність банків пуповинної крові, інших тканин і клітин людини згідно з переліком, затвердженим Міністерством охорони здоров'я України;

9) ветеринарна практика;

10) випуск та проведення лотерей;

11) туроператорська діяльність;

12) посередництво у працевлаштуванні за кордоном;

13) промисловий вилов водних біоресурсів за межами юрисдикції України;

14) діяльність, пов'язана з розробленням, виготовленням, постачанням спеціальних технічних засобів для зняття інформації з каналів зв'язку та інших технічних засобів негласного отримання інформації (критерії належності та перелік технічних засобів негласного отримання інформації визначаються Кабінетом Міністрів України за поданням Служби безпеки України);

15) перевезення пасажирів, небезпечних вантажів та небезпечних відходів річковим, морським, автомобільним, залізничним та повітряним транспортом, міжнародні перевезення пасажирів та вантажів автомобільним транспортом;

16) транспортування нафти, нафтопродуктів магістральним трубопроводом;

17) централізоване водопостачання та водовідведення, крім централізованого водопостачання та водовідведення за нерегульованим тарифом;

18) виробництво теплової енергії, транспортування теплової енергії магістральними і місцевими (розподільчими) тепловими мережами та

постачання теплової енергії, крім виробництва, транспортування та постачання теплової енергії за нерегульованим тарифом;

- 19) охоронна діяльність;
- 20) перероблення побутових відходів;
- 21) захоронення побутових відходів;
- 22) виробництво ветеринарних препаратів.

До особливого порядку ліцензування, слід віднести такі види діяльності:

1) професійна діяльність на ринку цінних паперів, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні" [14];

2) діяльність у сфері електроенергетики, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про ринок електричної енергії" [32], і діяльність у сфері використання ядерної енергії, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії" [17];

3) діяльність у сфері телекомунікацій з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про телекомунікації" [36], надання послуг у галузі криптографічного захисту інформації (крім послуг електронного цифрового підпису) та технічного захисту інформації, за переліком, що визначається Кабінетом Міністрів України;

4) будівництво об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів з середніми та значними наслідками, - з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про архітектурну діяльність" [8];

5) виробництво лікарських засобів, оптова та роздрібна торгівля лікарськими засобами, імпорт лікарських засобів (крім активних фармацевтичних інгредієнтів) - з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про лікарські засоби" [21];

6) культивування рослин, включених до таблиці I Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженого Кабінетом Міністрів України, розроблення, виробництво, виготовлення, зберігання,

перевезення, придбання, реалізація (відпуск), ввезення на територію України, вивезення з території України, використання, знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, включених до зазначеного Переліку, - з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори" [24];

7) зовнішньоекономічна діяльність відповідно до статті 16 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" [19];

8) діяльність на ринку природного газу, яка ліцензується з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про ринок природного газу"[32];

3. До спеціального порядку ліцензування, слід віднести такі види діяльності:

1) банківська діяльність, яка ліцензується відповідно до Закону України "Про банки і банківську діяльність" [9];

2) діяльність у галузі телебачення і радіомовлення, яка ліцензується відповідно до Закону України "Про телебачення і радіомовлення" [35];

3) виробництво і торгівля спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами, яка ліцензується відповідно до Закону України "Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів" [14];

Залежно від того, хто саме є органом ліцензування, залежить дія ліцензії на відповідній території. Наприклад, якщо ліцензія видана центральним органом виконавчої влади чи державним колегіальним органом, то ліцензія діє на всій території України. Якщо ж ліцензія видана місцевим органом виконавчої влади то ліцензійною діяльністю можливо займатися виключно на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці.

На законодавчому рівні визначено, що ліцензійною діяльністю на території Автономної Республіки Крим можливо займатися, якщо ліцензію видано Радою міністрів Автономної Республіки Крим, на даний час у зв'язку з воєнними діями на даній території цим займатися не має можливості.

Відповідно, до Закону про ліцензування, основні завдання з формування та реалізації державної політики у сфері ліцензування здійснюється Кабінетом Міністрів України, шляхом прийняття нормативно-правових актів у сфері ліцензування, спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування (Державною регуляторною службою України) та органами ліцензування.

У статті 4 Закону про ліцензування, визначено, що спеціально уповноважений орган з питань ліцензування:

- розробляє основні напрями розвитку сфери ліцензування та вносить на розгляд Кабінету Міністрів України пропозицій щодо її вдосконалення;
- узагальнює практику застосування нормативно-правових актів з питань ліцензування;
- погоджує проекти нормативно-правових актів у сфері ліцензування (у тому числі ліцензійні умови), що розробляються та/або приймаються органами виконавчої влади, державними колегіальними органами;
- здійснює методичне керівництво, інформаційне забезпечення діяльності органів ліцензування та визначає форму ліцензійного звіту;
- здійснює нагляд за додержанням органами державної влади, державними колегіальними органами законодавства у сфері ліцензування;
- утворює Експертно-апеляційну раду з питань ліцензування та забезпечує її діяльність;
- має право для цілей Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування отримувати від органу ліцензування копії документів, які стосуються прийнятого ним рішення, що оскаржується до спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування, та залучати на громадських засадах державних службовців, науковців та інших фахівців (за згодою їхніх керівників) для одержання консультації та проведення експертизи документів у сфері ліцензування, а також запитувати і отримувати інформацію, документи чи матеріали;
- видає розпорядження про усунення порушення законодавства у сфері ліцензування та розпорядження про відхилення або задовільнення апеляцій чи

скарг з урахуванням рішення Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування;

- порушує питання щодо відповідальності посадових осіб органів ліцензування, які прийняли рішення, скасоване на підставі рішення Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування;

- забезпечує підвищення кваліфікації працівників органу ліцензування, до посадових обов'язків, яких належить забезпечення виконання повноважень у сфері ліцензування;

- одержує інформацію з питань ліцензування та контролю за наявністю ліцензій у суб'єктів господарювання від органів ліцензування, органів, що здійснюють контроль за наявністю ліцензій, зокрема щорічний ліцензійний звіт та щорічний звіт про виявлення без ліцензійної діяльності;

- має безоплатний доступ до даних Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань у порядку, встановленому Міністерством юстиції України [22].

Тим часом, Експертно-апеляційна рада з питань ліцензування є постійно діючим колегіальним органом при спеціально уповноваженому органі з питань ліцензування та діє за регламентом, що затверджується спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування.

Відповідно до Закону про ліцензування, обов'язками Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування є:

- 1) розгляд апеляцій та інших скарг здобувачів ліцензії, ліцензіатів на дії органу ліцензування або інших заявників щодо порушення законодавства у сфері ліцензування;

- 2) розгляд звернень органів ліцензування або спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування щодо проведення позапланових перевірок додержання ліцензіатами вимог ліцензійних умов;

Експертно-апеляційна рада з питань ліцензування має право:

- 1) розглядати пропозиції щодо запровадження ліцензування нового чи скасування чинного виду господарської діяльності (частини (частин) виду господарської діяльності) та запитувати необхідні матеріали для розгляду;
- 2) розробляти рекомендації стосовно вдосконалення державної політики у сфері ліцензування;
- 3) проводити експертизу проектів нормативно-правових актів або пропозицій у сфері ліцензування [22].

Отже, Законом про ліцензування суттєво розширено повноваження Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування.

На теперішній час, до її повноважень віднесено розгляд звернень органів ліцензування або спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування (Державної регуляторної служби) щодо проведення позапланових перевірок додержання ліцензіатами вимог ліцензійних умов з підстав, визначених Законом про ліцензування.

Згідно, Закону про ліцензування, перший заступник голови Експертно-апеляційної ради признається з представників громадськості, науковців, суб'єктів господарювання або їх об'єднань за результатами обрання його членами Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування. Представниками громадських організацій, суб'єктів господарювання, їх об'єднань та науковців залучаються до складу Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування у кількості не менш як 50 відсотків її складу [22].

Тобто, у сфері ліцензування на даний час тісно співпрацюють державні органи і громадські організації та об'єднання підприємців, що призвело до їх забезпечення прозорості у цій сфері.

У той же час, орган ліцензування видає ліцензії на право здійснення видів господарської діяльності, зазначених у статті 7 Закону про ліцензування. На деякі види господарської діяльності, що встановлюються законом, ліцензію видає орган ліцензування.

Згідно з статтею 6 Закону про ліцензування орган ліцензування:

- Отримує та розглядає заяву разом з документами, подання яких до органу ліцензування передбачене законом, і за результатом їх розгляду приймає рішення про залишення заяви про отримання ліцензії без розгляду, оформлення, переоформлення та видачу інших документів, що стосуються сфери повноважень органу ліцензування;
- Розробляє проекти ліцензійних умов і змін до них та подає їх в установленому порядку на затвердження Кабінету Міністрів України, якщо інше не встановлено законом;
- Здійснює контроль за дотриманням ліцензіатами вимог ліцензійних умов та за результатами перевірки приймає рішення;
- Вносить до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців, та громадських формувань прийняті ним рішення, документи та інші відомості про ліцензування видів господарської діяльності, необхідні для ведення цього реєстру, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- Формує та веде ліцензійні справи, забезпечує їх зберігання, передачу та одержання у паперовій формі (або одержання належним чином завірених документів із них у разі, якщо такі справи передані до архівних установ);
- Здійснює інформаційне та методичне супроводження ліцензування;
- Надає інформацію з ліцензійних справ та у паперовій формі, зокрема у порядку, встановленому Законом України «Про доступ до публічної інформації» [18].;
- Розміщує на своєму офіційному веб-сайті інформацію про прийняті ним рішення за відповідним видом господарської діяльності;
- Складає та подає спеціально уповноваженому органу з питань ліцензування щорічний ліцензійний звіт до 30 січня року, наступного за звітним;
- Забезпечує підвищення кваліфікації працівників, до посадових обов'язків, яких віднесено забезпечення виконання повноважень у сфері ліцензування [22].

Тим часом, згідно статті 55 ГК України, суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями [2].

З прийняттям Закону про ліцензування, є спрощена система порядку отримання ліцензії. Якщо раніше документи на отримання ліцензії, подавалися тільки, шляхом звернення до відповідного органу ліцензування, суб'єктом ліцензування, який має намір провадити певний вид господарської діяльності, що ліцензується, подати документи особисто або через уповноважений ним орган чи особу, то з прийняттям Закону про ліцензування, є три альтернативи подання документів до органу ліцензування.

Відповідно до ч. 1 ст. 10 Закону про ліцензування, документи подання яких до органу ліцензування передбачено Законом про ліцензування, можуть бути подані до органу ліцензування за вибором здобувача ліцензії, таким способами:

- 1) нарочно, згідно пункту 3 частини другої статті 6 та у порядку, встановленому статтею 9 Закону України «Про адміністративні послуги» [7];
- 2) поштовим відправленням з описом вкладенням;
- 3) в електронному вигляді за допомогою порталу електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань [22].

Безумовно подання документів у електронному вигляді є сучасним та зручним способом та спрощує суб'єктам господарювання доступ до отримання адміністративних послуг.

Отже, посилаючись на Закон про ліцензування, отримання ліцензії в загальному порядку, для ведення господарської діяльності, що здобувач ліцензії повинен здійснити певну процедуру, а саме:

- здобувач ліцензії повинен подати органу ліцензування заяву про отримання ліцензії за визначеною ліцензійними умовами формою. В даній заяві

здобувач ліцензії, повинен зазначити: відомості про суб'єкта господарювання – здобувача ліцензії; вид господарської діяльності, на провадження якого здобувач ліцензії має намір отримати ліцензію.

- до заяви, про отримання ліцензії, суб'єктом господарювання додається: документи відповідно до ліцензійних вимог; копію паспорта керівника здобувача ліцензії (або довіреної особи); опис документів, що подаються для одержання ліцензії, у двох екземплярах

Відповідно до п. 5 статті Закону про ліцензування, посадовим особам органів ліцензування забороняється вимагати від здобувача ліцензії, подання оригіналів документів.

Орган ліцензування протягом трьох робочих днів з дня одержання заяви про отримання ліцензії встановлює наявність або відсутність підстав для залишення її без розгляду і в разі їх наявності приймає відповідне рішення, вичерпний перелік підстав для залишення заяви про отримання ліцензії без руху, зазначається пункті другому статті 12 Закону про ліцензування [22].

Л. Шестак зазначає, що здобувач ліцензії має довести свою спроможність виконати вимоги певних ліцензійних умов [107, с.81].

Здобувач ліцензії на підставі ст. 14 Закону про ліцензування, зобов'язаний сплатити разову плату в розмірі одного прожиткового мінімуму, плата за видачу ліцензії вноситься здобувачем ліцензії у строк не пізніше десяти робочих днів з дня оприлюднення на порталі електронних сервісів рішення про видачу ліцензії. Органу ліцензування забороняється вимагати від здобувача ліцензії внесення плати за видачу ліцензії до прийняття рішення про її видачу.

На відмінну від старого Закону «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (втратив чинність), в новому Законі про ліцензування, рішення про видачу ліцензії оформлюється в електронній формі у вигляді запису у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (далі – ЄДР), про рішення органу ліцензування щодо наявності у здобувача ліцензії права на провадження визначеного ним виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню.

Внесення запису про право здобувача ліцензії на здійснення ліцензійного виду діяльності у ЄДР, є досить важливим і вдалим рішенням, що сприяє об'єднанню всіх відомостей про юридичну особу в єдиному реєстрі. В Законі про ліцензування закріплено положення про те, що ліцензія видається на необмежений строк.

Порядок ліцензування третьої групи (спеціальний порядок), доцільно проаналізувати порядок видачі ліцензії на конкретний вид діяльності. Вдалим прикладом спеціального порядку ліцензування може слугувати ліцензування діяльності у галузі телебачення і радіомовлення.

Питання ліцензування діяльності у галузі телебачення і радіомовлення, регулюється Законами України «Про телебачення і радіомовлення» [35] , «Про Національну раду з питань телебачення і радіомовлення» [26] та іншими підзаконними нормативно-правовими актами.

Відповідно до Закону України «Про телебачення і радіомовлення», ліцензуванню підлягає діяльність з мовлення та діяльність, провайдерів програмної послуги. Органом ліцензування для них є Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення [35].

Згідно положень Закону про телебачення, ліцензіатом є фізична або юридична особа. Водночас Закон про телебачення визначає, що суб'єкт інформаційної діяльності у сфері телебачення і радіомовлення – це юридична особа, що здійснює господарську діяльність у сфері телебачення і радіомовлення (телерадіоорганізація, провайдер програмної послуги тощо). Зазначена норма знаходить свій розвиток і в інших положеннях Закону про телебачення – майже в усіх його нормах, що стосується здійснення мовлення, використовується термін «телерадіоорганізація», яка може бути лише юридичною організацією. Можна констатувати, що визначення ліцензіата як фізичної або юридичної особи є справедливим лише для провайдера програмних послуг, ліцензію ж на мовлення зможе отримати виключно юридична особа. Зауважимо, що за європейською практикою телемовником може бути як фізична так і юридична особа. Варто погодитися з думкою, що

необґрунтовано унеможлиблюючи отримання ліцензії фізичними особами, законодавець в Україні суттєво звужує коло осіб, які можуть здійснювати мовлення та, відповідно визнаватися суб'єктами виключних прав на програму (передачу) [57, с. 186].

Провайдер програмної послуги не створює власного продукту, а лише надає абонентам можливість перегляду пакетів програм, використовуючи ресурси багатоканальних телемереж, тому саме процедура отримання цієї ліцензії спрощена та здійснюється без конкурсу за реєстраційним принципом.

В Україні ліцензування мовлення здійснюється двома способами: за результатами відкритих конкурсів або без конкурсу (за заявковим принципом). На конкурсних засадах ліцензується ефірне мовлення та багатоканальне мовлення з використанням радіочастотного ресурсу, в інших випадках конкурс не проводиться.

У Законі України «Про телебачення і радіомовлення» близький за змістом до ліцензійних умов термін «ліцензійні вимоги», який використовується у тексті закону лише декілька разів. Так, наприклад, визначено що підставою для відмови у видачі ліцензії може бути невідповідність ліцензійним вимогам на певний вид мовлення. Водночас Закон України «Про телебачення і радіомовлення» не встановлює серед умов отримання ліцензії відповідність ліцензійним вимогам, що свідчить про внутрішню неузгодженість Закону України «Про телебачення і радіомовлення».

Порівняно із загальним порядком процедура підготовки та подання заяви про видачу ліцензії на мовлення обтяжена відсутністю у Законі України «Про телебачення і радіомовлення» заборон на вимагання оригіналів документів та документів, що підтверджують або спростовують інформацію про здобувача ліцензії, які видаються іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, або їх посадовими особами (виписки, витяги, довідки, листи).

Ще одне питання, яке потребує вивчення, це наявність колізії норм Закону про телебачення та законодавства яке регулює порядок реєстрації юридичних осіб. На теперішній час, після проведення державної реєстрації

юридичної особи статут їй не повертається, текст затвердженого статуту можна переглянути на сайті Міністерства юстиції, маючи відповідний код доступ.

На відмінну від ліцензії, які видаються у загальному та особливому порядку, ліцензія на мовлення і ліцензія провайдера програмної послуги мають паперову форму. Закон України «Про телебачення і радіомовлення» прямо закріплює, що ліцензія це документ державного зразка.

Аналогічна ситуація з виданням ліцензії на банківську діяльність та на виробництво та реалізацію спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, які також оформлюються у паперовому вигляді на спеціальних бланках. Видача паперових ліцензій у зазначених сферах здається застарілою, необґрунтованою практикою.

Ще одна відмінність ліцензії на мовлення від ліцензій що видається в загальному порядку, полягає у її строковому характері. Видача ліцензії мовнику на обмежений строк є загальноприйнятою світовою практикою. Спочатку строковий характер ліцензії обґрунтовувався обмеженістю радіочастотного ресурсу, проте ця концепція почала втрачати свої позиції з появою кабельного та супутникового мовлення. Натепер стверджується, що ліцензування та контроль над ефіром є необхідним для підтримки суспільно значущих програм, розвитку культури і зміцнення національної ідентичності, освіти населення, захисту інтересів дітей та виховання підростаючого покоління.

Таким чином, аналіз порядку ліцензування діяльності у галузі телебачення і радіомовлення дозволяє говорити, що спеціальне законодавство майже не зачіпають загальні зміни, спрямовані на осучаснення умов ведення господарської діяльності. Законодавчі норми, які регулюють спеціальний порядок ліцензування господарської діяльності, у багатьох аспектах є застарілим, їх не торкнулася загальна тенденція до спрощення порядку отримання дозвільних документів. Закон про ліцензування наразі передбачає більш прогресивні інструменти регулювання відносин у сфері ліцензування. Водночас бракує обґрунтування твердженню, що виправдало введення єдиного

порядку ліцензування на всій території країни та у всіх видах господарської діяльності [78, с.1166].

Не можна підтримати також пропозицію виключити із Закону про ліцензування норми, якими визначаються види діяльності, що підлягають ліцензуванню відповідно до спеціальних законів, та замінити їх на таке формулювання: «Якщо спеціальні закони містять відмінний від цього Закону порядок ліцензування окремих видів господарської діяльності, застосовується спеціальний закон у частині, що не суперечить цьому Закону» [65, с. 170]. Впровадження таких змін буде не доцільним, оскільки, не буде досягнуто уніфікації порядку ліцензування, а навпаки призведе до «розкидання» норм щодо ліцензування у різних нормативно – правових актах, відстежити які буде вкрай важко.

Також дослідженню потребує, питання щодо порядку ліцензування зовнішньоекономічної діяльності. Згідно з пунктом 25 статті 7 Закону про ліцензування, ліцензуванню підлягає «зовнішньоекономічна діяльність» відповідно до статті 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [19]. «Таке формулювання не дає змоги однозначно віднести цей вид діяльності до таких видів ліцензованої господарської діяльності, на які взагалі не поширюється дія Закону, або до таких, які ліцензуються з урахуванням спеціального законодавства».

З одного боку, всі види діяльності, на які поширюється спеціальний порядок ліцензування, перераховані у статті 2 Закону про ліцензування, і зовнішньоекономічної діяльності серед них немає. Проте порівняння формулювань, використаних у законі щодо видів діяльності, які ліцензуються в особливому та спеціальному порядках, дозволяє діти висновку, що зовнішньоекономічна діяльність все ж таки підлягає ліцензуванню за спеціальним порядком.

Такий висновок, безпосередньо узгоджується з порядок ліцензування, визначним Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [19]. Стаття 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» встановлює

підстави запровадження режиму ліцензування, види ліцензування зовнішньоекономічної діяльності, порядок звернення за ліцензією та порядок її видачі. Зміст цих етапів порядку ліцензування зовнішньоекономічної діяльності не узгоджується з Законом про ліцензування. Крім того ліцензування зовнішньоекономічної діяльності відрізняється від ліцензування інших видів господарської діяльності, що і зумовлює відмінний порядок його здійснення та різні підстави запровадження.

На підтвердження того, що ліцензування зовнішньоекономічної діяльності здійснюється з а спеціальним законом, є те, що раніше чинний Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [23], закріплював зовнішньоекономічну діяльність серед видів, які підлягають ліцензуванню відповідно до спеціальних законів.

У зв'язку з вище викладеним, можна зробити висновок, що було б вірним доповнити частину другу статті 2 Закону про ліцензування, яка визначає види діяльності, на які не поширюється дія цього закону, пунктом, наприклад такого змісту: «4) зовнішньоекономічна діяльність, яка ліцензується відповідно до умов що зазначені в статті 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Те ж саме можна говорити і про ліцензування банківської діяльності, у статті 2 Закону про ліцензування, дія Закону не поширюється на порядок видачі, переоформлення та анулювання ліцензії, що здійснюється на підставі Закону України «Про ліцензування видів діяльності» [22]. Тому, що Закон про ліцензування не закріплює єдиного положення щодо порядку ліцензування сфер господарської діяльності.

Також як підсумовуючи вищевикладене, що відповідно до Закону про ліцензування, основні завдання з формування та реалізації державної політики у сфері ліцензування здійснюються Кабінетом Міністрів України. Шляхом прийняття нормативно-правових актів у сфері ліцензування, спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування (Державною регуляторною службою України) та органами ліцензування.

Запровадження сучасних електронних технологій спростило порядок отримання ліцензії. Здобувач ліцензії має три варіанти як подати документи для отримання ліцензії, так і отримати відповідну ліцензію. Отже, тепер необов'язково оформляти ліцензію, як документ у паперовому вигляді. Суб'єкт господарювання сам визначає чи отримати йому ліцензію на бланку, чи достатньо наявності інформації в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців, про видачу йому ліцензії. Як наслідок, скасовано можливість одержання дублікатів та копій ліцензії.

2.2. Контроль і нагляд у сфері ліцензування видів підприємницької діяльності.

Фактичний стан правової впорядкованості господарських відносин, значною мірою залежить від ефективності державного нагляду (контролю), що здійснюється під час державного управління, зокрема в державному регулюванні. Оскільки нагляд (контроль) є важливим інструментом забезпечення законності.

Великий тлумачний словник української мови визначає нагляд, як дію «за значенням наглядати». Під останнім словник розуміє «слідкувати за ким-, чим-небудь для контролю, забезпечення порядку...» [110, с.45]. Контроль... перевірка відповідності контрольованого об'єкта встановленим вимогам [110, с. 46].

У свою чергу, Бусел В.Т., визначає нагляд як «державний нагляд» під яким розуміють «вид державного контролю по забезпеченню законності, дотримання спеціальних норм, виконання загальнообов'язкових правил, що містяться у законах та підзаконних актах»..., передбачає постійний, систематичний нагляд за діяльністю не підпорядкованих їм органів або осіб з метою виявлення порушень законності» [68, с. 10].

А.П. Калініченко пропонує визначення державного нагляду як безперервного нагляду як безперервного процесу цілеспрямованого процесу

спостереження та аналізу суб'єктами, наділеними відповідними повноваженнями щодо здійснення наглядової діяльності за дотриманням виконання всіх вимог та процедур підприємствами, установами, організаціями, які здійснюють господарську діяльність [76, с. 126].

В.Ю. Кобринський стверджує, що державний нагляд – це діяльність державних органів зі спостереження за функціонуванням відповідного підконтрольного об'єкта з метою: отримання повної, об'єктивної та достовірної інформації про стан справ на ньому; застосування заходів щодо виявлення, попередження і припинення провапорушень (із правом прямого втручання в оперативну діяльність об'єкта контролю); надання допомоги підконтрольній структурі в поновленні законності і дисципліни; вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності винних осіб. У демократичному суспільстві він є однією з найважливіших функцій державного управління. Метою державного контролю є не тільки виявлення недоліків, а і їх своєчасне попередження та виправлення у роботі підконтрольного об'єкта, поновлення законності та дисципліни [79, с. 46].

У свою чергу І.Я. Хитра розуміє державний нагляд як зумовлену об'єктивними і суб'єктивними чинниками складову частину управління, яка на підставі адміністративно-правових засобів застосовується у сфері господарської діяльності і полягає у спостереженні, аналізі, перевірці підконтрольних господарських установ з метою запобігання та недопущення порушень законності і публічних інтересів, а у разі їх виявлення – притягнення порушників до відповідальності [97, с. 52]

В.С. Щербина визначає контроль як сукупність організаційно – технічних і правових заходів, спрямованих на визначення компетентними органами ступеня відповідності фактичних напрямів і результатів діяльності суб'єктів господарювання встановленим державою правилам, нормам і нормативам, а також виявлення порушень у діяльності цих суб'єктів, вжиття заходів щодо їх усунення. [109, с.138].

С.С. Вітвіцький, стверджує, що державний контроль у сфері ліцензування є різновидом державного контролю підприємницької діяльності, що здійснюється уповноваженими державними органами (їх посадовими особами) у конкретній сфері господарювання та за конкретних умов і полягає у визначенні видів підприємницької діяльності, яка підлягає ліцензуванню, оцінці реального стану господарської діяльності суб'єкта підприємництва, що є предметом ліцензування, використання відповідних форм контролю та притягнення до юридичної відповідальності суб'єктів (фізичних та юридичних осіб – підприємців), які порушили вимоги законодавства у сфері ліцензування [72, с. 139].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [29], державний нагляд (контроль) - діяльність уповноважених законом центральних органів виконавчої влади, їх територіальних органів, державних колегіальних органів, органів виконавчої влади Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування (далі - органи державного нагляду (контролю)) в межах повноважень, передбачених законом, щодо виявлення та запобігання порушенням вимог законодавства суб'єктами господарювання та забезпечення інтересів суспільства, зокрема належної якості продукції, робіт та послуг, допустимого рівня небезпеки для населення, навколишнього природного середовища;

Контроль як забезпечувальний захід має бути спрямований на визначення дійсного стану щодо дотримання ліцензіатами законодавства у сфері ліцензування певних видів торгівельної діяльності і відповідності дій ліцензіатів вимогам ліцензійних умов.

Стаття 4 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [29] закріплює, що державний нагляд (контроль) здійснюється за місцем провадження господарської діяльності суб'єкта господарювання або його відокремлених підрозділів, або у

приміщенні органу державного нагляду (контролю) у випадках, передбачених законом.

Деякі науковці, розглядають контроль у сфері ліцензування, як систему заходів, що здійснюються органами ліцензування та спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування з метою забезпечення виконання ліцензіатом ліцензійних умов.

Відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» та з урахуванням Закону про ліцензування, державний контроль здійснюється за такими принципами: пріоритетності безпеки у питаннях життя і здоров'я людини, функціонування і розвитку суспільства, середовища проживання і життєдіяльності перед будь-якими іншими інтересами і цілями у сфері господарської діяльності;

- підконтрольності і підзвітності органу державного нагляду (контролю) відповідним органам державної влади;
- рівності прав і законних інтересів усіх суб'єктів господарювання;
- гарантування прав та законних інтересів кожного суб'єкта господарювання;
- об'єктивності та неупередженості здійснення державного нагляду (контролю), неприпустимості проведення перевірок суб'єктів господарювання за анонімними та іншими безпідставними заявами, а також невідворотності відповідальності осіб за подання таких заяв;
- здійснення державного нагляду (контролю) лише за наявності підстав та в порядку, визначених законом;
- відкритості, прозорості, плановості й системності державного нагляду (контролю);
- неприпустимості дублювання повноважень органів державного нагляду (контролю) та неприпустимості здійснення заходів державного нагляду (контролю) різними органами державного нагляду (контролю) з одного й того самого питання;

- невторчання органу державного нагляду (контролю) у діяльність суб'єкта господарювання, якщо вона здійснюється в межах закону;
- відповідальності органу державного нагляду (контролю) та його посадових осіб за шкоду, заподіяну суб'єкту господарювання внаслідок порушення вимог законодавства, порушення прав та законних інтересів суб'єкта господарювання;
- дотримання умов міжнародних договорів України;
- незалежності органів державного нагляду (контролю) від політичних партій та будь-яких інших об'єднань громадян;
- наявності одного органу державного нагляду (контролю) у складі центрального органу виконавчої влади.
- презумпції правомірності діяльності суб'єкта господарювання у разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або якщо норми різних законів чи різних нормативно-правових актів допускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків суб'єкта господарювання та/або повноважень органу державного нагляду (контролю);
- орієнтованості державного нагляду (контролю) на запобігання правопорушенням у сфері господарської діяльності;
- недопущення встановлення планових показників чи будь-якого іншого планування щодо притягнення суб'єктів господарювання до відповідальності та застосування до них санкцій;
- здійснення державного нагляду (контролю) на основі принципу оцінки ризиків та доцільності [29].

Державний контроль у сфері ліцензування підприємницької діяльності, варто виокремити такі ознаки: 1) має конкретний об'єкт і предмет – виконання законодавства у сфері ліцензування підприємницької діяльності; 2) стосується перевірки дотримання публічних обов'язків суб'єктів підприємницької діяльності; 3) здійснюється визначеними законодавством органами; 5)

здійснюється у точно визначеній законодавством процесуальній формі; 6) за наслідками застосування контрольних заходів складається акт.

Відповідно до ч.1 та ч.2 статті 4 Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», передбачено що, державний нагляд (контроль) здійснюється за місцем провадження господарської діяльності суб'єкта господарювання або його відокремлених підрозділів, або у приміщенні органу державного нагляду (контролю) у випадках, передбачених законом[29].

У разі якщо суб'єкт господарювання на відповідний плановий період включений до планів здійснення заходів державного нагляду (контролю) одночасно кількох органів державного нагляду (контролю), відповідні планові заходи здійснюються органами державного нагляду (контролю) комплексно - одночасно всіма органами державного нагляду (контролю), до планів здійснення заходів державного нагляду (контролю) яких включено суб'єкта господарювання [29].

Відповідно до статті 19 Закону про ліцензування, державний нагляд за додержанням органами державної влади чи державними колегіальними органами вимог законодавства у сфері ліцензування здійснює спеціально уповноважений орган з питань ліцензування, шляхом проведення планових та позапланових перевірок, у порядку встановленому Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування.

Відповідно до пунктів 6 та 7 статті 19 Закону про ліцензування, контроль за наявністю у ліцензіатів (суб'єктів господарювання) ліцензій здійснюють державні органи, на які згідно із законом покладено функції контролю за наявністю ліцензій.

Контроль за додержанням ліцензіатами вимог ліцензійних умов здійснюють у межах своїх повноважень органи ліцензування шляхом проведення планових та позапланових перевірок відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [29], з урахуванням особливостей, визначених цим Законом.

Проаналізувавши Закон про ліцензування та Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», можна виокремити два види контролю (нагляду) у сфері ліцензування підприємницької діяльності:

1. Планові перевірки;
2. Позапланові перевірки;

Що стосується планових перевірок, дане питання регулюється статтею 5 Законом України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», планові заходи здійснюються відповідно до річних планів, що затверджуються органом державного нагляду (контролю) не пізніше 1 грудня року, що передує плановому. Внесення змін до річних планів здійснення заходів державного нагляду (контролю) не допускається, крім випадків зміни найменування суб'єкта господарювання та виправлення технічних помилок.

Плановим періодом вважається рік, який обчислюється з 1 січня по 31 грудня планового року.

Плани здійснення заходів державного нагляду (контролю) на наступний плановий період повинні містити дати початку кожного планового заходу державного нагляду (контролю) та строки їх здійснення.

Протягом планового періоду здійснення більш як одного планового заходу державного нагляду (контролю) щодо одного суб'єкта господарювання одним і тим самим органом державного нагляду (контролю) не допускається.

За наявності у суб'єкта господарювання відокремлених підрозділів планові заходи державного нагляду (контролю) щодо такого суб'єкта господарювання можуть здійснюватися одночасно в усіх відокремлених підрозділах протягом строку здійснення одного планового заходу [29].

Внесення одного й того самого суб'єкта господарювання до планів здійснення заходів державного нагляду (контролю) різних органів державного нагляду (контролю) є підставою для проведення щодо такого суб'єкта

господарювання комплексного планового заходу державного нагляду (контролю).

Суб'єкт господарювання має право відмовитися від проведення комплексного планового заходу державного нагляду (контролю) шляхом письмового звернення до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності. У такому разі перевірка такого суб'єкта господарювання проводиться згідно з річними планами органів державного нагляду (контролю) [29].

Органи державного нагляду (контролю) щороку визначають перелік суб'єктів господарювання, які підлягають плановим заходам державного нагляду (контролю) у плановому періоді, та не пізніше 15 жовтня року, що передуює плановому, забезпечують внесення відомостей про таких суб'єктів господарювання до інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) для автоматичного виявлення нею суб'єктів господарювання, які підлягають комплексним плановим заходам державного нагляду (контролю).

Проект плану здійснення комплексних заходів державного нагляду (контролю) формується інтегрованою автоматизованою системою державного нагляду (контролю).

У разі виникнення потреби у внесенні змін до сформованого проекту плану здійснення комплексних заходів державного нагляду (контролю) щодо узгоджених між органами державного нагляду (контролю) інших дат початку та строків здійснення комплексних планових заходів державного нагляду (контролю) органи державного нагляду (контролю) звертаються письмово з відповідними пропозиціями не пізніше 1 листопада року, що передуює плановому, до центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності, який має

право вносити такі зміни до інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю).

План здійснення комплексних заходів державного нагляду (контролю) на відповідний плановий період для всіх органів державного нагляду (контролю) затверджує центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності, оприлюднює на своєму офіційному веб-сайті та вносить відомості до інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) до 15 листопада року, що передує плановому.

Річні плани здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) на відповідний плановий період з урахуванням узгоджених дат початку та строків здійснення визначених у плані здійснення комплексних заходів державного нагляду (контролю) затверджують органи державного нагляду (контролю), оприлюднюють на своїх офіційних веб-сайтах та вносять відомості до інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю) до 1 грудня року, що передує плановому [29].

Вимоги до оформлення річних та комплексного планів здійснення заходів державного нагляду (контролю), внесення змін до них та звіту щодо їх виконання визначаються центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності.

Комплексні планові заходи державного нагляду (контролю) здійснюються в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Державна регулятора служба України (далі - орган державного нагляду (контролю)), що реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції

господарської діяльності, розробляє Методику розроблення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), та Методику розроблення уніфікованих форм актів, що складаються за результатами проведення планових (позапланових) заходів державного нагляду (контролю), які затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Методика розроблення критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), має передбачати, у тому числі, оцінку ступеня небезпеки, масштабу, виду та сфери діяльності, наявність порушень у попередній діяльності суб'єктів господарювання (крім новостворених) [29].

Орган державного нагляду (контролю) визначає у віднесеній до його відання сфері критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності.

З урахуванням значення прийнятного ризику всі суб'єкти господарювання, що підлягають нагляду (контролю), належать до одного з трьох ступенів ризику: високий, середній або незначний.

Залежно від ступеня ризику органом державного нагляду (контролю) визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю).

Критерії, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність проведення планових заходів державного нагляду (контролю), затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням органу державного нагляду (контролю).

Залежно від ступеня ризику орган державного нагляду (контролю) визначає перелік питань для здійснення планових заходів (далі - перелік питань), що затверджується наказом такого органу.

Уніфіковані форми актів з переліком питань затверджуються органом державного нагляду (контролю) та оприлюднюються на його офіційному веб-сайті протягом п'яти робочих днів з дня затвердження у порядку, визначеному законодавством.

Виключно в межах переліку питань орган державного нагляду (контролю) залежно від цілей заходу та ступеня ризику визначає питання, щодо яких буде здійснюватися державний нагляд (контроль), та зазначає їх у направленні на перевірку [29].

Орган державного нагляду (контролю) оприлюднює критерії та періодичність проведення планових заходів із здійснення державного нагляду (контролю) шляхом розміщення на своєму офіційному веб-сайті у порядку, визначеному законодавством.

Планові заходи державного нагляду (контролю) здійснюються органом державного нагляду (контролю) за діяльністю суб'єктів господарювання, яка віднесена:

- до високого ступеня ризику - не частіше одного разу на два роки;
- до середнього ступеня ризику - не частіше одного разу на три роки;
- до незначного ступеня ризику - не частіше одного разу на п'ять років.

Щороку до 1 квітня органи державного нагляду (контролю) готують звіти про виконання річних планів заходів державного нагляду (контролю) за попередній рік з урахуванням виконання відповідно до компетенції плану комплексних заходів державного нагляду (контролю), оприлюднюють на своїх офіційних веб-сайтах та вносять відомості до інтегрованої автоматизованої системи державного нагляду (контролю).

Органи державного нагляду (контролю) здійснюють планові заходи з державного нагляду (контролю) за умови письмового повідомлення суб'єкта господарювання про проведення планового заходу не пізніше як за десять днів до дня здійснення цього заходу.

Повідомлення повинно містити:

- дату початку та дату закінчення здійснення планового заходу;

- найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи - підприємця, щодо діяльності яких здійснюється захід;
- найменування органу державного нагляду (контролю).

Повідомлення надсилається рекомендованим листом та/або за допомогою електронного поштового зв'язку або вручається особисто під розписку керівнику чи уповноваженій особі суб'єкта господарювання - юридичної особи, її відокремленого підрозділу, фізичній особі - підприємцю або уповноваженій ним особі.

Суб'єкт господарювання має право не допускати посадову особу органу державного нагляду (контролю) до здійснення планового заходу в разі неодержання повідомлення про здійснення планового заходу.

Строк здійснення планового заходу не може перевищувати десяти робочих днів, а щодо суб'єктів мікро-, малого підприємництва - п'яти робочих днів.

Продовження строку здійснення планового заходу не допускається.

Сумарна тривалість усіх планових заходів, що здійснюються органами державного нагляду (контролю) протягом календарного року щодо суб'єкта господарювання (комплексного планового заходу), не може перевищувати тридцяти робочих днів [29].

Щодо підстав проведення позапланових перевірок, додержання ліцензіатами вимог ліцензійних умов, перевірка проводиться за наявності хоча б з однієї серед перелічених підстав у ч. 9 статті 19 Закону про ліцензування, а саме:

- 1) виявлення у документах, що подаються ліцензіатом до органу ліцензування згідно з цим Законом, інформації, що вказує на недотримання ним вимог ліцензійних умов, - з метою перевірки додержання ліцензіатом вимог ліцензійних умов у відповідній частині;
- 2) виявлення у державних інформаційних ресурсах (паперових або електронних) інформації, що свідчить про порушення ліцензіатом вимог ліцензійних умов або не узгоджується з інформацією, що подається ліцензіатом органу ліцензування відповідно до вимог цього Закону, - з метою перевірки

додержання ліцензіатом вимог ліцензійних умов у відповідній частині (зокрема, повідомлення про зміну даних, зазначених у підтвердних документах) або перевірки достовірності відповідної інформації;

3) розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов, видане за результатами проведення планових заходів, - з метою перевірки його виконання;

4) обґрунтоване звернення фізичної або юридичної особи про те, що внаслідок порушення ліцензіатом вимог ліцензійних умов такої особи (особам) було завдано матеріальної шкоди або порушено її (їхні) законні права чи інтереси, - з метою перевірки додержання ліцензіатом вимог ліцензійних умов у відповідній частині;

5) повідомлення посадових осіб контролюючих органів про виявлені в ході виконання контрольних повноважень порушення ліцензіатом вимог ліцензійних умов - з метою перевірки додержання ліцензіатом вимог ліцензійних умов у відповідній частині;

6) неподання ліцензіатом у встановлений строк органу ліцензування звітності, подання якої передбачено ліцензійними умовами, без поважних причин, що унеможливляють її подання і настання яких не залежить від волі ліцензіата, та повідомлення про них органу ліцензування - з метою перевірки додержання ліцензіатом вимог ліцензійних умов у відповідній частині;

7) реалізація загрози життю чи здоров'ю людей, навколишньому природному середовищу або державній безпеці, яка безпосередньо пов'язана з провадженням ліцензіатом виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, та документально підтверджена органом державної влади, уповноваженим у відповідній сфері, - з метою перевірки додержання ліцензіатом вимог ліцензійних умов, що пов'язані з відповідним випадком.

Позапланова перевірка додержання ліцензіатом вимог ліцензійних умов з підстав, передбачених пунктами 2, 4 та 5 частини дев'ятої цієї статті, здійснюється лише за наявності погодження спеціально уповноваженого органу

з питань ліцензування, яке надається на підставі рішення Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування за зверненням органу ліцензування.

Звернення органу ліцензування повинно містити документальне підтвердження виявлення інформації, передбаченої пунктом 2 частини дев'ятої цієї статті, або завірену ним копію відповідного звернення чи повідомлення, передбачених пунктами 4 або 5 частини дев'ятої цієї статті [29].

Анонімні звернення не є підставою для проведення позапланових перевірок.

Відповідно із Закон про ліцензування, для проведення перевірки органом ліцензування створюється комісія, до складу якої можуть входити виключно працівники його апарату і територіальних органів.

Як зазначалося вище, державний контроль здійснюється відповідно до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [29] з урахуванням особливостей Закону про ліцензування, але в свою чергу Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [29] закріплює положення, що до деяких видів відносин цей закон не застосовується, а передбачає застосування спеціального закону. Таке положення зокрема закріплено в п. 2 статті 2, Дія цього Закону не поширюється на відносини, що виникають під час здійснення заходів валютного контролю, митного контролю на кордоні, державного експортного контролю, контролю за дотриманням бюджетного законодавства, банківського нагляду, державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції, державного нагляду (контролю) в галузі телебачення і радіомовлення.

Отже можна зробити висновок, що як і в порядку одержання ліцензій щодо певних видів господарської діяльності застосовуються спеціальні закони, так і в процесі державного контролю застосовуються спеціальні закони, законодавець не визначає один єдиний порядок державного контролю що провадження господарської діяльності.

На відмінну від позапланової перевірки, про проведення планової перевірки ліцензіат інформується за десять робочих днів, це положення закріплено в ч. 12 ст. 19 Закону про ліцензування, з метою забезпечення ліцензіатом присутності керівника, його заступника або іншої уповноваженої особи під час проведення органом ліцензування планової перевірки додержання ліцензіатом вимог ліцензійних умов, орган ліцензування вживає вичерпних заходів попереднього інформування (не менш як за десять робочих днів) ліцензіата про дату та місце проведення планової перевірки, зокрема за допомогою засобів поштового, телефонного, факсимільного та/або електронного поштового зв'язку.

Процес перевірки передбачає, що для здійснення планового або позапланового заходу орган державного нагляду (контролю) видає наказ (рішення, розпорядження), який має містити найменування суб'єкта господарювання, щодо якого буде здійснюватися захід, та предмет перевірки.

На підставі наказу (рішення, розпорядження) оформляється посвідчення (направлення) на проведення заходу державного нагляду (контролю), яке підписується керівником органу державного нагляду (контролю) (головою державного колегіального органу) або його заступником (членом державного колегіального органу) із зазначенням прізвища, ім'я та по батькові і засвідчується печаткою.

У посвідченні (направленні) на проведення заходу зазначаються:

- найменування органу державного нагляду (контролю), що здійснює захід;
- найменування суб'єкта господарювання та/або його відокремленого підрозділу або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи - підприємця, щодо діяльності яких здійснюється захід;
- місцезнаходження суб'єкта господарювання та/або його відокремленого підрозділу, щодо діяльності яких здійснюється захід;
- номер і дата наказу (рішення, розпорядження), на виконання якого здійснюється захід;

- перелік посадових осіб, які беруть участь у здійсненні заходу, із зазначенням їх посади, прізвища, ім'я та по батькові;
- дата початку та дата закінчення заходу;
- тип заходу (плановий або позаплановий);
- форма заходу (перевірка, ревізія, обстеження, огляд, інспектування тощо);
- підстави для здійснення заходу;
- предмет здійснення заходу;
- інформація про здійснення попереднього заходу (тип заходу і строк його здійснення).

Посвідчення (направлення) є чинним лише протягом зазначеного в ньому строку здійснення заходу.

Перед початком здійснення заходу посадові особи органу державного нагляду (контролю) зобов'язані пред'явити керівнику суб'єкта господарювання - юридичної особи, її відокремленого підрозділу або уповноваженій ним особі (фізичній особі - підприємцю або уповноваженій ним особі) посвідчення (направлення) та службове посвідчення, що засвідчує посадову особу органу державного нагляду (контролю), і надати суб'єкту господарювання копію посвідчення (направлення).

Посадова особа органу державного нагляду (контролю) без посвідчення (направлення) на здійснення заходу та службового посвідчення не має права здійснювати державний нагляд (контроль) суб'єкта господарювання.

Суб'єкт господарювання має право не допускати посадових осіб органу державного нагляду (контролю) до здійснення заходу, якщо вони не пред'явили документів, передбачених цією статтею.

За результатами здійснення планового або позапланового заходу посадова особа органу державного нагляду (контролю) складає акт, який повинен містити такі відомості:

- дату складення акта;
- тип заходу (плановий або позаплановий);

форма заходу (перевірка, ревізія, обстеження, огляд тощо);
предмет державного нагляду (контролю);
найменування органу державного нагляду (контролю), а також посаду, прізвище, ім'я та по батькові посадової особи, яка здійснила захід;
найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи - підприємця, щодо діяльності яких здійснювався захід.

Посадова особа органу державного нагляду (контролю) зазначає в акті стан виконання вимог законодавства суб'єктом господарювання, а в разі невиконання - детальний опис виявленого порушення з посиланням на відповідну вимогу законодавства.

В останній день перевірки два примірники акта підписуються посадовими особами органу державного нагляду (контролю), які здійснювали захід, та суб'єктом господарювання або уповноваженою ним особою, якщо інше не передбачено законом.

Якщо суб'єкт господарювання не погоджується з актом, він підписує акт із зауваженнями.

Зауваження суб'єкта господарювання щодо здійснення державного нагляду (контролю) є невід'ємною частиною акта органу державного нагляду (контролю).

У разі відмови суб'єкта господарювання підписати акт посадова особа органу державного нагляду (контролю) вносить до такого акта відповідний запис.

Один примірник акта вручається керівнику чи уповноваженій особі суб'єкта господарювання - юридичної особи, її відокремленого підрозділу, фізичній особі - підприємцю або уповноваженій ним особі в останній день заходу державного нагляду (контролю), а другий зберігається в органі державного нагляду (контролю).

У разі встановлення в ході перевірки додержання ліцензіатом вимог ліцензійних умов підстав для складання актів, що є підставами для анулювання

ліцензії, такі акти складаються як окремі документи в останній день проведення перевірки.

Розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов видається органом ліцензування не пізніше трьох робочих днів з останнього дня проведення перевірки у разі виявлення за результатами її проведення порушень ліцензіатом вимог ліцензійних умов.

У разі складення за результатом проведення перевірки акта, що є підставою для анулювання ліцензії, розпорядження про усунення порушень ліцензійних умов не видається.

Ліцензіат, який одержав розпорядження про усунення порушень вимог ліцензійних умов, зобов'язаний в установленій у розпорядженні строк подати до органу ліцензування інформацію про усунення зазначених у такому акті порушень (Закон про ліцензування, ст. 19).

Як зазначалося вище, до державного нагляду у сфері ліцензування застосовуються і спеціально нормативно – правові акти. Слід розглянути правову основу державного нагляду у сфері обігу лікарських засобів:

1. Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 05.04.2007 р. [29];
2. Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. (далі – Положення) [44];
3. Порядок контролю якості лікарських засобів під час оптової та роздрібної торгівлі, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України від 26.11.2014 р. (далі – Порядок контролю торгівлі); .

Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [29], закріплює принципи державного нагляду, види наглядових заходів. Повноваження органів влади і права суб'єктів господарювання під час здійснення державного нагляду у сфері господарської діяльності. Згідно ст. 4-6 названого закону України державний нагляд (контроль) здійснюється за місцем провадження господарської діяльності

суб'єкта господарювання або його відокремлених підрозділів або у приміщенні органу державного нагляду (контролю) у випадках, передбачених законом.

Згідно з п. п.4-5 Порядку контролю торгівлі, Державний контроль якості лікарських засобів під час їх оптової та роздрібної торгівлі здійснюється центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, у тому числі медичних імунобіологічних препаратів, медичної техніки і виробів медичного призначення, та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, та його територіальними органами.

Центральний орган виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, у тому числі медичних імунобіологічних препаратів, медичної техніки і виробів медичного призначення, та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, у процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє в установленому законодавством порядку з лабораторіями, підпорядкованими територіальним органам центрального органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, у тому числі медичних імунобіологічних препаратів, медичної техніки і виробів медичного призначення, та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу (далі - лабораторія з контролю якості лікарських засобів), а також з іншими лабораторіями, які не залежні від виробників, розробників та дистриб'юторів лікарських засобів та залучені центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, у тому числі медичних імунобіологічних препаратів, медичної техніки і виробів медичного призначення, та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, для проведення робіт з контролю якості лікарських засобів (далі - уповноважена лабораторія) [44].

Державний контроль якості лікарських засобів під час їх оптової та роздрібною торгівлі здійснюється центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сферах контролю якості та безпеки лікарських засобів, у тому числі медичних імунобіологічних препаратів, медичної техніки і виробів медичного призначення, та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, протидії їх незаконному обігу, та його територіальними органами під час перевірок суб'єктів господарювання незалежно від їх організаційно-правової форми та форми власності, які займаються оптовою чи роздрібною торгівлею лікарськими засобами, для перевірки додержання ними вимог законодавства щодо забезпечення якості лікарських засобів.

Слід також приділити увагу державному нагляду та контролю у сфері містобудівної діяльності. Хоча Закон про ліцензування і закріплює положення про державний нагляд і контроль у сфері ліцензування, у даній сфері застосовується і спеціальний Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [31], даний закон розмежовує поняття щодо контролю і нагляду.

Отже з урахуванням вище викладеного можна зробити висновок, що державний нагляд (контроль) здійснюється спеціально уповноваженими державними на це органами. Законодавець визначив як загальний порядок проведення державного нагляду (контролю), але в той же час з урахуванням та застосування спеціальних нормативно-правових актів.

Як висновок, можна зазначити, що на відмінну від Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [23], який втратив чинність, Закон про ліцензування містить більш детальні норми щодо нагляду і контролю у сфері ліцензування. Зокрема, розширено перелік підстав для проведення позапланових перевірок, а саме стосовно перевірок спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування додержання органами ліцензування вимог законодавства та перевірок додержання ліцензіатами вимог ліцензійних умов (пункти 2 та 9 статті 19 Закону про ліцензування).

2.3. Відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності за порушення законодавства у сфері ліцензування

Ліцензування видів господарської діяльності є засобом державного регулювання у сфері господарювання, який спрямований на забезпечення єдиної державної політики у цій сфері та захист економічних і соціальних інтересів держави, суспільства та окремих споживачів. Ліцензування дозволяє державі забезпечувати безпеку потенційно небезпечної діяльності, не вводячи державну монополію на її здійснення і не обмежуючи тим самим свободу підприємництва.

Отже, за порушення правових норм у сфері ліцензування підприємницької діяльності, особу можуть притягнути до відповідальності, яка проявляється в більшій мірі, адміністративно-правової відповідальності, але законодавством передбачена, також, інша відповідальність: анулювання ліцензії, кримінальна відповідальність, штрафні санкції, дисциплінарна відповідальність та ін.

Способи реагування органів публічної адміністрації, що здійснюють функції контролю за дотриманням ліцензіатом ліцензійних правил та умов, різні: зокрема заходи, що передбачають обмеження порушника в його правах, інші не мають правообмежувального характеру, деякі з них спрямовані на запобігання шкоди іншим учасникам ринку, інші – на припинення правопорушень.

На теперішній час, питання відповідальності за порушення законодавства у сфері ліцензування викликає безліч запитань у зв'язку з тим, що окрім підвищення розміру штрафних санкцій за діяльність без ліцензії та ведення відповідальності посадових осіб органів ліцензування, регулювання такої відповідальності так і залишається поверховим.

Доречною думкою є умовний поділ санкцій, як заходів юридичної відповідальності, запропонований Є.В. Устименком на: 1) адміністративні стягнення; 2) дисциплінарні стягнення; 3) санкції, що застосовуються до

юридичних осіб. Проте, даний поділ не можливо вважати беззаперечним у сфері ліцензування, адже адміністративно-правові санкції у сфері ліцензування застосовуються і до фізичних осіб – суб'єктів ліцензування. Отже, даний перелік санкцій, слід сформулювати в наступному порядку: 1) адміністративні стягнення; 2) дисциплінарні стягнення; 3) санкції, що передбачені профільним (спеціальним) законодавством у сфері ліцензування [96, с. 55].

Кодексом України про адміністративні правопорушення [4], передбачено наступні санкції у сфері ліцензування: зупинення дії ліцензії та анулювання ліцензії на певний вид господарської діяльності, скасування державної реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, які можуть бути застосовані як до фізичних осіб – підприємців, так і до юридичних осіб [4].

Як зазначає Д. Лилак, що не логічно за одне і те ж протиправне діяння (наприклад, здійснення торговельної діяльності без ліцензії) – до фізичних осіб застосовувати адміністративну відповідальність, а до юридичної особи – іншу [82, с. 25].

На думку О.В. Когут, юридична особа є потенційно деліктоздатною, тобто вона може нести відповідальність, причому не лише цивільно-правову, а й адміністративну. У той час як цивільно-правова відповідальність використовує тільки один напрям впливу на юридичних осіб (лише через майно), адміністративна відповідальність охоплює всі можливі напрями впливу [80, с. 74-75].

Доречно є зауваження О.А. Банчук: «відчизняні підходи до конструювання різноманітних видів відповідальності, які застосовуються адміністративними, видаються такими, що за своєю природою не зовсім відповідають європейським вимогам. У розумінні положень рекомендації ради Європи всі санкції, які застосовуються адміністративною владою і не входять на до кримінального, ні до цивільного, ні до дисциплінарного права, повинні визнаватися адміністративними санкціями [63, с. 132]».

Слід зазначити, що у статті 20 Закону про ліцензування зазначається, що відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування під час

провадження господарської діяльності передбачено: а) провадження виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, без ліцензії чи здійснення таких видів господарської діяльності з порушенням умов ліцензування (посадові особи суб'єктів господарювання несуть адміністративну відповідальність, передбачену Кодексом України про адміністративні правопорушення), б) у разі відсутності ліцензійних умов провадження відповідного виду діяльності, що підлягає ліцензуванню відповідно закону, відповідальність за провадження такої господарської діяльності без ліцензії не застосовується; в) за порушення законодавства у сфері ліцензування посадові особи органу ліцензування несуть адміністративну, матеріальну або дисциплінарну відповідальність. Проте Законом про ліцензування ігнорується той факт, що для багатьох видів господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню передбачені санкції за правопорушення у сфері ліцензування у профільному, спеціальному законодавстві [22].

У ч.2., статті 2 Закону про ліцензування зазначено, що дія цього закону не поширюється на порядок видачі, переоформлення та анулювання ліцензій на здійснення таких видів господарської діяльності, як: банківська діяльність, діяльність в галузі телебачення і радіомовлення, виробництво і торгівля спиртом етиловим, коньячним і плодовим, алкогольними напоями та тютюновими виробами, проте у статтях Кодексу України про адміністративні правопорушення, передбачено відповідальність за діяльність без ліцензії. Виходячи з вищевикладеного, випливає, що дана стаття потребує деякого уточнення, адже на вищезазначені види діяльності закон не поширюється, проте відсилає до спеціальних законів.

У адміністративно-правовому режимі ліцензування існують такі заходи адміністративного припинення як зупинення, анулювання ліцензії та визнання ліцензії недійсною.

Очевидно, що анулювання ліцензії, як санкція адміністративно-правової норми ліцензування, забезпечує охорону життя та здоров'я членів суспільства та не тільки сприяє зменшенню кількості порушень ліцензійних умов, а й

«ізолює» порушника ліцензійних умов від права отримати ліцензію повторно на 1 рік (стаття Закону про ліцензування) [22].

Відповідно до ст. 239 ГК України [2], анулювання ліцензії є адміністративно-господарською санкцією та як частина адміністративно-правової норми режиму ліцензування застосовується до порушників ліцензійних правил та умов, що підтверджує відношення цієї санкції до припинювальних заходів адміністративного примусу.

Законодавство України дає можливість виділити наступні підстави анулювання ліцензії, які можна розподілити на три категорії:

- порушення вимог законодавства щодо діяльності, що ліцензується;
- добровільне волевиявлення ліцензіата (заява про анулювання ліцензії);
- автоматична втрата чинності ліцензії (припинення діяльності юридичної особи, смерть фізичної особи, несплата за видачу ліцензії).

Отже, з урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок, що анулювання ліцензії є заходом адміністративного припинення у сфері ліцензування, що відбулося внаслідок порушення законодавства ліцензіатом.

Необхідно також проаналізувати співвідношення адміністративної відповідальності з іншими видами юридичної відповідальності у сфері ліцензування.

Вчені Дудоров О.О., Мельник М.І., Хавронюк М.І., заперечують підходи деяких науковців про те, що ухилення від ліцензування не виходить за межі цивільно-правових відносин та не може стосуватися юрисдикції кримінального право [73, с. 39-40].

Д. Лук'янець зазначає, що основною відмінністю адміністративної відповідальності від інших видів юридичної діяльності є та, що реалізується адміністративному порядку, у процесі реалізації державним органом своїх виконавчо-розпорядчих повноважень, а сам інститут адміністративної відповідальності є нормативною моделлю механізму реалізації в адміністративному порядку санкцій правових норм, які мають форму стягнень [85, с. 13].

В контексті Закону про ліцензування, доцільно розглянути відповідальність посадових осіб органу ліцензування, за порушення у сфері ліцензування детальніше.

Відповідно до п. 5, статті 17 Закону про ліцензування, посадові особи органу ліцензування, на яких покладено згідно з рішенням керівника цього органу повноваження щодо зберігання ліцензійних справ, несуть адміністративну, матеріальну або дисциплінарну відповідальність.

Дисциплінарна відповідальність регулюється Кодексом законів про працю [3] і передбачає такі види покарання, як догана та звільнення, матеріальна відповідальність – відшкодування збитків.

Слід приділити увагу, що визначення посадової особи не міститься в Кодексу України про адміністративні правопорушення. Закону України «Про державну службу» [16], а саме статтями 1-2, закріплено визначення «посади державної служби», «суб'єкта призначення», державної служби», проте не закріплено визначення «посадової особи».

Відповідно до статті 166-12 Кодексу України про адміністративні правопорушення, порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності:

1. Не прийняття рішення, не оформлення, не видача (не надсилання) передбаченого законом документа органом ліцензування протягом встановленого законом строку;
2. Прийняття рішення, складання акта, видача розпорядження органом ліцензування, що не відповідає нормам законодавства у сфері ліцензування;
3. Не внесення відомостей щодо ліцензування до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців протягом передбаченого законодавством у сфері ліцензування строку;
4. Невиконання органом ліцензування у передбачений законом строк розпорядження про усунення порушень законодавства у сфері ліцензування –

Тягнуть за собою накладення штрафу на посадових осіб від п'ятдесяти до вісімдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [4].

Повторне протягом року вчинення порушення, передбаченого частиною першою цієї статті, за яке особу вже було піддано адміністративному стягненню, -тягне засобою накладення штрафу на посадових осіб від вісімдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [4].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що підставою для притягнення до адміністративної відповідальності посадових осіб є порушення прямих посадових обов'язків посадової особи органу ліцензування, що передбачені спеціальним законодавством. Слід звернути увагу, погоджуючись з думкою Ю.Л. Лебедевої, що підставою для притягнення до адміністративної відповідальності посадових осіб є діяння, які водночас мають ознаки як адміністративного, так і посадового проступку. До державних службовців застосовуються лише два види адміністративних покарань – попередження і штрафи, які накладаються суб'єктами функціональної влади, з якими порушник не пов'язаний відносинами підлеглості по роботі чи по службі (наприклад: державними інспекторами з охорони праці, представниками влади, суддями, посадовими особами контрольно – наглядових органів).

Відносини, що виникають в результаті застосування дисциплінарного стягнення, врегульовані переважно владно розпорядчими методами, що характерні для адміністративного права. Крім того, деякі відносини адміністративної відповідальності охороняються водночас як адміністративними, так і дисциплінарними санкціями, що застосовуються за одне і те ж правопорушення [75, с. 42].

Отже на теперішній час, було б доцільно вирішити проблему розмежування дисциплінарної та адміністративної відповідальності посадових осіб органів державної влади, як загалом, так і органів ліцензування зокрема. Оскільки пунктом 5 статті 17 Закону про ліцензування [22], передбачено можливість застосування до посадової особи органу ліцензування дисциплінарного стягнення поряд з адміністративним, за одне і те ж правопорушення, що на думку деяких вчених суперечить принципу справедливості та неможливості подвійного стягнення за одне і те саме

правопорушення. Дане питання вирішується шляхом визначення критеріїв розмежування даних видів юридичної відповідальності – нормативних (наявність норм адміністративного права, що передбачають відповідальність за таку поведінку) та фактичних підстав притягнення до відповідальності (протиправна поведінка, проступок) [88, с. 41].

Отже розглядаючи адміністративно – правовий аспект питання притягнення посадових осіб органу ліцензування до юридичної відповідальності, необхідно зазначити, що відокремлення адміністративної від дисциплінарної відповідальності у сфері ліцензування слід здійснювати за наступними класифікаціями: 1) нормативною підставою; 2) фактичною підставою або об'єктом проступку (дисциплінарний чи адміністративний проступок); 3) впливом стягнення на службове просування посадової особи; г) наявністю чи відсутністю відносин підлеглості.

Слід приділити увагу та проаналізувати питання застосування фінансових санкцій у сфері ліцензування з огляду на їх адміністративно-правову природу, дослідити їх особливості застосування.

Фінансові санкцію на нашу думку, як вид адміністративного примусу, не вимагають великих затрат та дозволяють швидко відреагувати на порушення, але, разом з тим, ефективність їх буде залежати від стану адміністративно-правових та адміністративно-процесуальних норм, які регулюють підстави, порядок застосування та їх призначення [101, с. 249].

Щодо застосування фінансових санкцій, у сфері ліцензування, то на думку Р. Усенка, доречною є класифікація санкцій, виходячи з формальних ознак, що відображають спосіб накладення фінансових санкцій з їх поділом на: а) санкції нарахування (розмір яких визначається за встановленим законодавцем алгоритмом (штраф і пеня); б) санкції вилучення (певна грошова сума підлягає вилученню з огляду на її походження через застосування санкцій у вигляді вилучення незаконно отриманого доходу) [95, с.11]. Даний поділ є доречним і для фінансових санкцій, що застосовуються у сфері ліцензування, але з певними недоліками. Фінансові санкції як штраф та вилучення незаконно

отриманого доходу у сфері ліцензування застосовуються за здійснення господарської діяльності, що підлягає ліцензування без ліцензії та за порушення ліцензійних правил та умов.

Крім того Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [29], у статті 12 передбачає застосування до суб'єкта господарювання штрафних санкцій у випадку невиконання приписів розпоряджень або інших розпорядчих документів щодо усунення порушень вимог законодавства, виявлених під час здійснення заходу державного нагляду (контролю).

Фінансова санкція у вигляді «вилучення незаконно отриманого доходу» в основному застосовується як додатково санкція (хоча інколи і як основна санкція). Так, прикладом застосування санкції «вилучення незаконно отриманого доходу» як основної санкції є стаття 75 Закону України «Про телекомунікації», яка визначає, що прибуток, отриманий оператором, провайдером телекомунікацій внаслідок діяльності без повідомлення національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, та/або ліцензії, порушення встановлених національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, тарифів, вилучається в судовому порядку і спрямовується до Державного бюджету України.

Конфіскація майна також передбачена і у ст. 164 Кодексу України про адміністративні правопорушення [4] та не може здійснюватися на власний розсуд органу ліцензування. Згідно з ч. 6 ст. 41 Конституції України [1] це можливо лише за рішенням суду.

Серед особливостей застосування цієї санкції у сфері ліцензування можна виокремити такі:

1. конфіскація може застосовуватися до правопорушника як основне, так і додаткове адміністративне стягнення;

2. При відкритті виконавчого провадження за виконавчим документом про конфіскацію майна строк для самостійного виконання рішення боржнику не надається;

3. Постановою про арешт майна боржника та оголошення заборони на його відчуження державними виконавцями, під час виконання рішення про конфіскацію конкретного визначеного майна на нього накладається арешт;

4. За виконавчими документами про конфіскацію майна, виконавчий збір не стягується;

5. Опис та арешт майна проводиться у строк не пізніше п'яти днів з моменту відкриття виконавчого провадження;

6. У разі реалізації майна, щодо якого скасоване попереднє рішення суду про конфіскацію, власнику або уповноваженій ним особі повертаються кошти, одержані від реалізації такого майна, органами Державного казначейства України.

З урахуванням вищевикладеного можна зробити висновок, що відповідальність у сфері ліцензування підприємницької діяльності, не може існувати тільки в межах Кодексу України про адміністративні правопорушення через те що: по-перше, ним врегульовані питання адміністративної відповідальності тільки фізичних осіб; по друге, тому що у безлічі інших адміністративно-правових норм містяться адміністративно-правові санкції, щр тотожні з адміністративними стягненнями; по-третє, даний Кодекс не встановлює вичерпний перелік адміністративних стягнень в силу того, що Законами України визначено безліч інших санкцій як заходів адміністративної відповідальності.

Отже, як висновок на підставі вище викладеного, можна зробити такі висновки: порядок отримання ліцензії для провадження певного виду підприємницької діяльності, регулюється не тільки Законом про ліцензування, ай іншими нормативно-правовими актами, оскільки крім загального порядку отримання ліцензії, є ще і особливий та спеціальний порядок, зокрема в спеціальному порядку отримання ліцензії, взагалі використовується

спеціальний закон певної сфери ліцензування. В Законі про ліцензування міститься низка розбіжностей із спеціальними законами, які вкрай важливо привести у відповідність і не пригнічували права суб'єктів господарювання для здійснення певного виду підприємницької діяльності. За додержання законодавства у сфері ліцензування здійснюється державний контроль (нагляд), у вигляді перевірок, які можуть бути плановими та позаплановими перевітками. Чинним законодавством у сфері ліцензування передбачена відповідальність суб'єктів господарювання за порушення законодавства у сфері ліцензування, але в той же час і посадові особи органів ліцензування несуть відповідальність за порушення законодавства в цій же сфері.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Правові засади ліцензування у сфері містобудівної діяльності

На сьогоднішній день містобудівна діяльність в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів, і відповідно, правових норм, що в них міститься, які регулюють відносини не лише будівельного виробництва, а весь спектр відносин, що виникають в будівельній сфері [93, с. 35]. Обсяг нормативно-правових актів у будівельній галузі є досить значним: основними є, насамперед: Конституція України [1], Податковий кодекс України [5], ЦК України [6], Закони України «Про архітектурну діяльність» [8], «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» [11], «Про Генеральну схему планування території України» [12], «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду» [20], «Про основи містобудування» [28], «Про охорону культурної спадщини» [30] та ін.

У той же час слід зазначити, що незважаючи на те, що поняття «ліцензування» визначено на рівні закону, дана категорія досліджена недостатньо і над юридичним змістом цього поняття працюють вчені-юристи,

однак одностайного розуміння сутності та юридичної природи ліцензування до сьогодні немає.

Загальні вимоги до ліцензування господарської діяльності у сфері містобудування встановлюють Закони України «Про архітектурну діяльність» [8], Про основи містобудування» [28] та «Про регулювання містобудівної діяльності» [31] та постанова Кабінету Міністрів України від 05.12.2007 № 1396 «Про ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури» [49].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про основи містобудування», Містобудування (містобудівна діяльність) – це цілеспрямована діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, громадян, об'єднань громадян по створенню та підтриманню повноцінного життєвого середовища, яка включає прогнозування розвитку населених пунктів і територій, планування, забудову та інше використання територій, проектування, будівництво об'єктів містобудування, спорудження інших об'єктів, реконструкцію історичних населених пунктів при збереженні традиційного характеру середовища, реставрацію та реабілітацію об'єктів культурної спадщини, створення інженерної та транспортної інфраструктури [28].

Відповідно до пункту 3 постанови Кабінету Міністрів України «Про ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури», ліцензування будівельної діяльності та контроль за додержанням ліцензійних умов здійснюється Державною архітектурно-будівельною інспекцією та її територіальними органами [49].

Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 7 Закону про ліцензування, ліцензуванню підлягає будівництво об'єктів, які за класом наслідків (відповідальності) відносяться до об'єктів із середніми і значними наслідками, з урахуванням особливостей, визначених Законом України «Про архітектурну діяльність» [8].

Перелік видів робіт із провадження господарської діяльності з будівництва об'єктів, які за класом наслідків (відповідальності) відносяться до об'єктів із середніми та значними наслідками, затверджено Постановою № 256 «Деякі питання ліцензування будівництва об'єктів IV і V категорій складності» від 30.03.2016 року. У цьому переліку три розділи:

- 1.00.00 – будівельні та монтажні роботи загального призначення;
- 2.00.00 – будівництво об'єктів інженерної інфраструктури;
- 3.00.00 – будівництво об'єктів транспортної інфраструктури.

Кожний розділ містить відповідні види діяльності, що підлягають ліцензуванню, із кодовим позначенням. Наприклад, роботи зі зведення металевих конструкцій мають код 1.04.00, із водопостачання та водовідведення – код 1.13.09 і т.д.

Згідно з нормативно-правовими актами, які регулюють ліцензування у сфері містобудівної діяльності передбачені кваліфікаційні, організаційні та інші вимоги до суб'єкта господарювання, який хоче отримати ліцензію у сфері будівництва, установлені Ліцензійними умовами, затвердженими Постановою № 256 «Деякі питання ліцензування будівництва об'єктів IV і V категорій складності» від 30.03.2016 року (далі – Ліцензійні умови). Дані вимоги наступними:

1. Дотримання в ході ведення господарської діяльності з будівництва об'єктів що вимагають отримання ліцензії, вимог ДБН В. 1.2-14-2009, ДБН А.3.1-5-2016, а також інших нормативно-правових актів, будівельних норм і нормативних документів у сфері містобудівної діяльності.

2. Суб'єкт господарювання зобов'язаний підтвердити попередній досвід роботи для будівництва об'єктів, які за класом наслідків (відповідальності) відносяться:

- до об'єктів СС2 (середніх наслідків (відповідальності)) – попереднє виконання робіт із будівництва не менше 3-х об'єктів за класом наслідків (відповідальності) із незначними наслідками (СС1);

- об'єктів СС3 (значних наслідків (відповідальності)) – попереднє виконання робіт із будівництва не менше 3-х об'єктів СС2.

3. При отриманні ліцензії вперше право виконувати роботи на об'єктах СС2 і СС3 без попереднього досвіду надається суб'єктам господарювання тільки за умови дотримання організаційних, кадрових і технологічних вимог, установлених Ліцензійними умовами. Дані вимоги відрізняються залежно від видів діяльності, які буде провадити суб'єкт господарювання (вони згруповані за розділами так само, як і в переліку видів робіт, що підлягають ліцензуванню).

На підставі аналізу нормативно-правових актів слід виокремити основні процедури ліцензування у сфері містобудування, які складають наступні стадії:

1. Стадія подання заяви та додатків до неї суб'єктом господарювання до органу ліцензування.

Стадія подання суб'єктом господарювання заяви до органу ліцензування, який має відповідні дозвільні повноваження (прийом і реєстрація документів, необхідних для видачі ліцензії) У даному випадку суб'єкт будівельної діяльності подає або надсилає поштою до органу ліцензування, в даному випадку до Державної архітектурно-будівельної інспекції України та її територіальних органів:

1.1. Документи які подає суб'єкт ліцензування:

- Заяву про видачу ліцензії, в якій повинні міститися відомості про суб'єкта будівельної діяльності – заявника:

а) для юридичної особи – найменування, місцезнаходження, банківські реквізити, код платника податків згідно з ЄДРПОУ або податковий номер, контактні телефони, електронна адреса, а також наявність філій, інших відокремлених підрозділів, за місцем яких буде провадитись заявлена діяльність, із зазначенням їх назви та місцезнаходження;

б) для фізичних осіб – підприємців – прізвище, ім'я та по батькові, серія і номер паспорта, ким і коли виданий, місце проживання, контактні телефони, реєстраційний номер облікової картки платника податків (не зазначається

фізичними особами, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та офіційно повідомили про це відповідному контролюючому органу і мають відмітку у паспорті), електронна адреса, а також у разі наявності місць провадження заявленою діяльністю – їх місцезнаходження [49] .

- Перелік робіт, пов'язаних зі створенням об'єктів архітектури, які заявник має намір виконати.

До заяви додаються такі документи:

- копія довідки про внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань, засвідчена нотаріально або органом, який видав документ;
- відомості про виробничо-технічну базу, склад працівників за професійним та кваліфікаційним рівнем, технологію виробництва, інформаційно-правове, нормативно-технічне забезпечення, про наявну систему контролю якості виконання робіт, при виконанні заявником будівельно-монтажних робіт за формою, яка визначається ліцензійними умовами, провадження будівельної діяльності.

Подати зазначені документи можна різними способами, згідно статті 10 Закону про ліцензування:

- 1) Нарочним (особисто суб'єктом господарювання або через уповноваженого представника);
- 2) Через центр надання адміністративних послуг відповідно до Закону України «Про адміністративні послуги» [7]
- 3) Поштовим відправленням (цінним листом з описом вкладенням);
- 4) В електронному вигляді за допомогою порталу електронних сервісів юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців і громадських формувань [49];

2. Стадія перевірки органом ліцензування відомостей у документах, які подав суб'єкт господарювання та прийняття рішення про видачу ліцензії або вмотивована відмова у видачі ліцензії.

Стадія перевірки, вивчення, розгляду матеріалів справи з метою підготовки та прийняття рішення (розгляд документів у встановлений термін; проведення перевірок і експертизи, ухвалення рішення про видачу ліцензії). Орган ліцензування на підставі звернення юридичних або фізичних осіб щодо наявності недостовірних відомостей у документах, поданих суб'єктом будівельної діяльності для отримання ліцензії, проводить перевірку таких документів з використанням державних реєстрів відповідно до законодавства. У разі, коли суб'єктів будівельної діяльності подав документи не в повному обсязі, в них виявлено невідповідність вимогам законодавства, то орган ліцензування повертає їх заявникові разом із відповідним письмовим повідомленням у десятиденний строк із дня надходження заяви про видачу ліцензії. Після усунення зазначених недоліків заявник може подати заяву повторно.

Державна архітектурно-будівельна інспекція України та її територіальні органи розглядають заяву і протягом 10 робочих днів з дня її надходження надсилають матеріали до ліцензійної комісії.

Ліцензійна комісія приймає протягом 10 робочих днів розглядає документи з метою встановлення їх відповідності ліцензійним умовам та готує висновок.

У зв'язку з цим орган ліцензування на підставі висновку ліцензійної комісії приймає протягом семи робочих днів з дати його надходження рішення про видачу ліцензії із визначенням у додатку до ліцензії переліку робіт, про що письмово повідомляє заявника. У разі якщо подання ліцензійною комісією висновку про невідповідність поданих суб'єктом будівельної діяльності документів ліцензійним умовам та неспроможність виконувати роботи згідно з поданим переліком, то орган ліцензування приймає протягом трьох робочих днів з дня отримання висновку рішення про відмову у видачі ліцензії, про що письмова повідомляє заявника [49].

3. Стадія видання суб'єкту ліцензування, ліцензії на право провадження господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню. Реєстрація ліцензії.

Варто відмітити, що у ліцензії зазначається: найменування органу ліцензування, що видав ліцензію; вид господарської діяльності, на право провадження якого видається ліцензії; найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи – підприємця; ідентифікаційний код юридичної особи або фізичної особи – підприємця – платника податків та інших обов'язкових платежів; місцезнаходження юридичної особи або місце проживання фізичної особи – підприємця; дата прийняття та номер рішення про видачі ліцензії; строк дії ліцензії; посада, прізвище та ініціали особи, яка підписала ліцензію; дата видачі ліцензії; інформація про наявність додатка до ліцензії (із зазначенням кількості сторінок) з переліком робіт. Ліцензія та додаток до неї підписується керівником органу ліцензування або його заступником та скріплюється печаткою [49].

Плата за видачу ліцензії, повинна бути внесена суб'єктом господарювання не пізніше 10 робочих днів, із моменту оприлюднення на порталі електронних сервісів рішення про видачу відповідної ліцензії.

Ліцензії оформлюється протягом трьох робочих днів із дня отримання Державною архітектурно-будівельною інспекцією України документа, що підтверджує факт унесення плати за видачу ліцензії.

Ліцензія оформлюється в електронному вигляді й відображається на сайті Державної архітектурно-будівельної інспекції України.

Кожному відокремленому структурному підрозділу, який провадитиме будівельну діяльність на підставі виданої суб'єкту будівельної діяльності ліцензії, орган ліцензування видає засвідчені ним копії ліцензії та додатка до неї, про що вноситься запис до журналу реєстрації виданих ліцензій.

Засвідчена органом ліцензування копії ліцензії є документом, що підтверджує право відокремленого структурного підрозділу суб'єкта будівельної діяльності на провадження будівельної діяльності.

4. Контрольна стадія (проведення контролю за діяльністю ліцензіата; переоформлення, видача дубліката чи копії ліцензії, анулювання ліцензії).

У разі прийняття рішення про внесення змін до переліку робіт орган ліцензування затверджує зазначені зміни і оформлює їх окремим додатком, про що робиться відмітка на бланку ліцензії.

Стосовно переоформлення виданої ліцензії, то ця процедура здійснюється органом ліцензування у разі зміни:

1. Найменування юридичної особи (якщо така зміна не пов'язана з реорганізацією) або прізвища, ім'я та по батькові фізичної особи – підприємця;
2. Місцезнаходження юридичної особи або місця проживання фізичної особи – підприємця [49].

У разі втрати або пошкодження ліцензії чи додатка до неї орган ліцензування видає дублікат ліцензії разом з додатком протягом 10 робочих днів після надходження від суб'єкта будівельної діяльності заяви, розміщення ним у засобах масової інформації повідомлення про втрату ліцензії та подання документа, що підтверджує факт внесення плати за видачу дубліката ліцензії.

Варто відмітити повноваження органу ліцензування від час здійснення контролю за дотриманням ліцензійних умов суб'єктами будівництва, а саме має право: 1) анулювати видану ліцензію; 2) зупинити дію ліцензії; 3) прийняти рішення про усунення суб'єктом будівельної діяльності порушень, пов'язаних з додержанням ліцензійних умов провадження будівельної діяльності [49].

До суб'єкта господарювання, який провадить господарську діяльність у сфері будівництва без ліцензії, можуть бути застосовані такі види відповідальності:

1. Адміністративна відповідальність (до посадових осіб);
2. Конфіскація;
3. Адміністративно – господарські штрафи.

Адміністративна відповідальність передбачає, що ведення господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню, без отримання відповідної ліцензії або з порушеннями при її отриманні може привести до застосування відповідальності, передбаченої статтею 164 Кодекс України про адміністративні правопорушення:

- накладення штрафу в розмірі від 1000 до 2000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (від 17 000 до 34 000 грн.) із конфіскацією знарядь виробництва, а також коштів, отриманих внаслідок даного правопорушення, або без такої;
- при повторному правопорушенні або при отриманні доходу в більших розмірах (більше 17 000 грн.) протягом року розмір штрафу становитиме від 2000 до 5000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян (від 34 000 до 85 000 грн) плюс конфіскація знарядь виробництва, а також коштів, отриманих унаслідок даного правопорушення [4].

Відповідальність у вигляді конфіскації, передбачає, що дохід, отриманий суб'єктом господарювання внаслідок порушення ним установлених законодавством правил ведення господарської діяльності, зокрема без отримання відповідної ліцензії, може бути конфіскований до бюджету, дане положення закріплено статтею 240 ГК України.

Відповідальність у вигляді адміністративно-господарських штрафів, встановлений Законом України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» [11], і Постановою № 244 «Про затвердження Порядку накладення штрафів за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» [47]. Наприклад, згідно з ч. 4 статті 2 Закону України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» до суб'єкта містобудування, який провадить господарську діяльність із будівництва об'єктів із середніми та значними наслідками, можуть застосовуватися такі санкції:

- за провадження господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, без отримання у встановленому порядку відповідної ліцензії може бути застосований штраф у розмірі 90 прожиткових мінімумів.
- за залучення до виконання окремих видів робіт виконавців, що не мають відповідного кваліфікаційного сертифіката, може бути накладений штраф у розмірі 10 прожиткових мінімумів [11].

Застосування адміністративно-господарських штрафів передбачене Постановою № 244 «Про затвердження Порядку накладення штрафів за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» [47], а саме закріплює такі основні правила:

- штрафи накладаються органами державного архітектурно-будівельного контролю (виконавчими органами з питань державного архітектурно-будівельного контролю сільських, селищних, міських рад; структурними підрозділами з питань державного архітектурно-будівельного контролю.
- накладення штрафу на суб'єкта господарювання не звільняє його посадових осіб від притягнення до адміністративної відповідальності в порядку, встановленому Кодексом України про адміністративні правопорушення;
- при вчиненні одним суб'єктом господарювання двох і більше правопорушень штрафи застосовуються за кожне правопорушення окремо;
- штраф може бути накладений на суб'єкта господарювання протягом 6 місяців із дня виявлення правопорушення, але не пізніше ніж через 3 роки з моменту його вчинення. Днем виявлення правопорушення є день складання акта перевірки відповідного суб'єкта господарювання;
- застосування зазначеного штрафу не звільняє суб'єкта господарювання від обов'язку відшкодувати збиток, заподіяний внаслідок правопорушення [47].

З урахуванням вище викладеного можна зробити висновок, що ліцензуванню підлягає будівництво об'єктів, які за класом наслідків (відповідальності) відносяться до об'єктів із середніми та значними наслідками.

Для отримання ліцензії суб'єкт господарювання повинен звернутися до Державної архітектурно-будівельної інспекції України із заявою встановленої форми і додатками згідно з Ліцензійними умовами.

За зайняття будівельною діяльністю, яка підлягає ліцензуванню, без отримання відповідних ліцензій діючим законодавством передбачена адміністративна та адміністративно-господарська відповідальність, а також можлива конфіскація незаконно отриманого доходу і знарядь виробництва.

Реформування системи ліцензування у сфері містобудування є завданням часу, і держава має йти на зустріч підприємцям та не використовувати ліцензування для задоволення інтересів певних осіб. Вдосконалення державного регулювання містобудівної діяльності повинно відбуватися комплексно з використанням усіх інструментів механізму управління – адміністративних, нормативно-правових, економічних та соціальних, для вирішення питання забезпечення населених пунктів містобудівною документацією, необхідно надавати цільову державну підтримку у сфері містобудівної діяльності.

З урахуванням вищевикладеного, що суб'єкт господарювання, який має намір здійснювати діяльність у сфері містобудування, повинен довести наявність відповідної матеріально-технічної бази. Тобто, у даному випадку, до суб'єкта господарювання застосовують певні вимоги для отримання права займатися містобудівною діяльністю.

В даній сфері господарювання, є спеціально уповноважений орган, який має право видавати ліцензії суб'єктам господарювання, для здійснення ними діяльності у сфері містобудування, це – Державна архітектурно-будівельна інспекція України.

3.2. Особливості ліцензування у сфері ліцензування банківської діяльності

Ліцензування банків в Україні відіграє досить важливу роль у розвитку банківської системи, оскільки підвищує надійність та стабільність банківської системи, забезпечує захист інтересів кредиторів та їх вкладників, а також є ефективним механізмом допущення на ринок банківських послуг України банків та банківських установ, умови діяльності яких відповідають встановленим Національним банком України обов'язковим вимогам і не загрожують інтересам їхніх клієнтів.

Ліцензування банківської діяльності – це порядок видачі банкам, які набули статусу юридичної особи, офіційного дозволу на здійснення певних або

всіх банківських операцій. Юридична особа набуває статусу банку і право на здійснення банківської діяльності виключно після отримання банківської ліцензії та внесення відомостей про неї до Державного реєстру банків. Таким чином забороняється здійснювати банківську діяльність без отримання банківської ліцензії. При цьому, особи, винні у здійсненні банківської діяльності без отримання банківської ліцензії, несуть цивільну, адміністративну, або кримінальну відповідальність згідно із законом.

Питання законодавчого регулювання ліцензування банків у сучасних реаліях, визначення порядку надання ліцензій Національним банком України (далі – НБ України), а також можливості оскарження рішень Національний банк України щодо відмови у видачі ліцензії потребують подальшого вивчення і дослідження.

Нормативно-правову базу ліцензування банківської діяльності складає: Конституція України [1], ГК України [2], ЦК України [6], Закони України: «Про банки і банківську діяльність» [9], «Про Національний банк України» [25], «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [15], Постановою Правління Національний банк України «Про затвердження Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів» [40] тощо.

Конституція України становить основу банківського законодавства і, як Основний Закон держави, визначає основні принципи організації банківської справи в Україні, закладає конституційні засади банківського права. ЦК України та ГК України визначають основні принципи діяльності суб'єктів ринку. При цьому важливо зазначити, що оскільки на теперішній час відсутній єдиний систематизований нормативно-правовий акт, норми якого б регулювали взаємовідносини, що виникають у сфері банківської діяльності (наприклад, Банківський кодекс України), то саме Конституція України разом із Цивільним і Господарським кодексами України та рядом законів становлять так зване загальне, банківське законодавство.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про банки та банківську діяльність», банк - це юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків [9].

Відповідно до статті 2 Закону України «Про банки та банківську діяльність», банківська діяльність - залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб [9].

Відповідно до статті 2 Закону України «Про банки та банківську діяльність», банківська ліцензія - документ, який видається Національним банком України в порядку і на умовах, визначених у цьому Законі, на підставі якого банки та філії іноземних банків мають право здійснювати банківську діяльність [9].

Отже, як бачимо з наведених положень даної статті, можна виокремити, що органом ліцензування у даній сфері є Національний банк України (далі – НБУ), у функції якого входить і безпосередньо здійснення процедури ліцензування юридичних осіб, які виявили бажання здійснювати банківську діяльність.

Ліцензія на здійснення банківської діяльності згідно із статтею 19 Закону України «Про банки і банківську діяльність» надається Національним банком України [9], який відповідно до статті 2 Закону України «Про Національний банк України» є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус якого визначаються Конституцією України, цим Законом та іншими Законами України [25]. Це дозволяє дійти висновку, що Національний банк України не є органом ліцензування в розумінні Закону про ліцензування, оскільки не належить до органів виконавчої влади або державних колегіальних органів.

Аналізуючи нормативно-правові акти, можна виділити низку послідовних стадій, з яких у сукупності складається процедура отримання ліцензії банком:

1) стадія порушення ліцензійної процедури; 2) стадія розгляду справи та прийняття; 3) стадія виконання рішень по справі; 4) стадія оскарження прийнятого рішення.

Згідно п. 2.1 Глави 2 Положення «Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів», Національний банк України приймає рішення про надання банківської ліцензії юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність шляхом надання банківських послуг, визначених статтею 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [40].

Відповідно до статті 47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [9], банк має право надавати банківські та інші фінансові послуги (крім послуг у сфері страхування), а також здійснювати іншу діяльність, визначену в цій статті.

Банк має право здійснювати банківську діяльність на підставі банківської ліцензії шляхом надання банківських послуг.

До банківських послуг належать:

- 1) залучення у вклади (депозити) коштів та банківських металів від необмеженого кола юридичних і фізичних осіб;
- 2) відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах, та рахунків умовного зберігання (ескроу);
- 3) розміщення залучених у вклади (депозити), у тому числі на поточні рахунки, коштів та банківських металів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик.

Якщо ж проаналізувати дану статтю, можна зробити висновок, що ліцензування банківської діяльності відбувається не діяльності банку в цілому, а отримання банківської ліцензії для провадження певного виду банківської діяльності.

Відповідно до статті 19 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [9], юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, зобов'язана протягом року з дня державної реєстрації подати

Національний банк України в порядку, визначеному цим Законом та нормативно-правовими актами Національного банку України, документи для отримання банківської ліцензії на зайняття певного виду банківської діяльності.

Юридична особа, яка має намір здійснювати певний вид банківської діяльності, для отримання банківської ліцензії подає Національний банк України разом із заявою про видачу банківської ліцензії такі документи:

2) копію статуту з відміткою державного реєстратора про проведення державної реєстрації юридичної особи;

3) копії зареєстрованого Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій та свідоцтва про реєстрацію випуску акцій (для банку, що створюється у формі акціонерного товариства);

4) відомості про кількісний склад наглядової ради, правління, ревізійної комісії;

5) відомості за формою, визначеною Національним банком України, що дають змогу зробити висновок про:

наявність як мінімум трьох осіб, призначених членами правління, у тому числі голови правління, їх професійну придатність та ділову репутацію;

професійну придатність головного бухгалтера та керівника підрозділу внутрішнього аудиту;

ділову репутацію членів наглядової ради, головного бухгалтера та керівника підрозділу внутрішнього аудиту

наявність організаційної структури та відповідних спеціалістів, необхідних для забезпечення надання банківських та інших фінансових послуг, банківського обладнання, комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, приміщень, що відповідають вимогам, встановленим Національним банком України;

6) копії внутрішніх положень банку, що регламентують надання банківських та інших фінансових послуг, визначають порядок здійснення внутрішнього контролю та процедуру управління ризиками;

7) бізнес-план на три роки, складений згідно з вимогами, встановленими Національним банком України;

8) копію платіжного документа про внесення плати за видачу банківської ліцензії, розмір якої встановлюється НБ України [40].

Юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, зобов'язана подати Національний банк України для отримання банківської ліцензії одночасно всі документи та інформацію, визначені цим Законом.

Національний банк України приймає рішення про надання банківської ліцензії чи про відмову в її наданні протягом двох місяців з дня отримання повного пакета документів, визначених цим Законом. У разі реорганізації банку за результатами процедури тимчасової адміністрації рішення про надання банківської ліцензії приймається Національний банк України протягом трьох днів з дня отримання повного пакета документів, визначених цим Законом.

Національний банк України вносить відомості про юридичну особу до Державного реєстру банків одночасно з прийняттям рішення про надання банківської ліцензії.

Банк не має права передавати банківську ліцензію третім особам.

Керівники банку та особи, які мають істотну участь у банку, зобов'язані протягом усього часу, упродовж якого вони зберігають свій статус або мають істотну участь у банку, відповідати вимогам, встановленим цим Законом.

Отже проаналізувавши дану статтю і Закон про Ліцензування можна дійти висновку, що ліцензування банківської діяльності проводиться в спеціальному порядку із застосуванням спеціального закону.

Отже ліцензування банківської діяльності можна поділити на такі етапи:

1. Перший етап – наявність відповідної заяви – характеризується поданням заяви юридичної особи, що є необхідною умовою для отримання ліцензії. Заява юридичної особи – це офіційне письмове прохання про виконання відповідних процедурних дій та прийняття рішення щодо можливості отримання ліцензії відповідної юридичної особи, яке адресується НБУ, оформлюється із дотриманням встановлених вимог законодавства. Ця

заява подається у формі, яка встановлена чинним банківським законодавством та підписується уповноваженою особою. У заяві зазначаються такі відомості: відомості про юридичну особу (найменування, місцезнаходження, реквізити, ідентифікаційний код), розмір статутного капіталу, перелік банківських та фінансових послуг, на провадження яких юридична особа має намір одержати ліцензію.

Другий етап – виконання обов’язкових умов – представлений рядом вимог, які висуваються до юридичної особи та є обов’язковими для отримання ліцензії. До таких умов належать: дотримання вимог законодавства, у тому числі нормативно правових актів Національний банк України (відповідно до ч. 1 ст. 56 Закону України «Про Національний банк України»). Національний банк України видає нормативно – правові акти з питань, віднесених до його повноважень, і вони є обов’язковими для органів державної влади і органів місцевого самоврядування, банків, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, а також для фізичних осіб [25].

Третій етап – подача повного пакета документів, який визначений законодавством, є завершальним для першої стадії ліцензійної процедури.

Перелік документів передбачений згідно статті 19 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [9].

Національний банк України приймає рішення про надання банківської ліцензії чи відмову у її видачі протягом двох місяців з дня отримання повного пакета документів.

Національний банк України може відмовити у видачі ліцензії з підстав передбачених у статті 19-1 Національний банк України має право відмовити у видачі банківської ліцензії юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, у разі якщо:

- 1) подано неповний пакет документів, необхідних для видачі банківської ліцензії;
- 2) документи, подані для видачі банківської ліцензії, містять недостовірну інформацію;

3) документи, подані для видачі банківської ліцензії, не відповідають вимогам законів України та нормативно-правових актів Національного банку України;

4) юридична особа, яка має намір здійснювати банківську діяльність, звернулася із заявою про видачу банківської ліцензії після спливу річного терміну з дня її державної реєстрації;

5) професійна придатність та/або ділова репутація хоча б одного з керівників юридичної особи, яка має намір здійснювати банківську діяльність, та/або керівника її підрозділу внутрішнього аудиту не відповідають вимогам, встановленим Національним банком України;

6) як мінімум три особи не призначені членами правління, у тому числі голова правління;

7) відсутні банківське обладнання, комп'ютерна техніка, програмне забезпечення, приміщення, що відповідають вимогам, встановленим Національним банком України.

Національний банк України має право відмовити у видачі банківської ліцензії юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, у разі невиконання її засновниками вимог частини сьомої статті 17 цього Закону.

Національний банк України зобов'язаний звернутися до суду з позовом про припинення юридичної особи у разі невиконання юридичною особою, яка має намір здійснювати банківську діяльність, протягом року з дня державної реєстрації вимог частини першої статті 19 цього Закону.

Що стосується рішення про надання банківської ліцензії юридичній особі, яка має намір здійснювати банківську діяльність, приймається Комітетом з питань нагляду. Рішення про надання банківської ліцензії перехідному банку приймається уповноваженою особою Національний банк України.

Національний банк України повідомляє банк про прийняте рішення, надсилаючи відповідного листа.

Національний банк України у разі прийняття рішення про надання банківської ліцензії видає голові правління банку або уповноваженій особі (на підставі належним чином оформленої довіреності банківську ліцензією [29].

Згідно п. 2.4. Глави 2 Положення «Про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів», банк має право здійснювати діяльність, надання банківських та інших фінансових послуг в іноземній валюті, які є валютними операціями, лише після отримання генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій.

Порядок надання генеральної ліцензії на здійснення валютних операцій та індивідуальних ліцензій на здійснення разової валютної операції визначається нормативно-правовими актами Національний банк України про надання ліцензій на здійснення валютних операцій [40].

Отже, що стосується даного розділу можна зробити висновок, що ліцензування даних видів господарської діяльності здійснюється із застосування Закону про Ліцензування, який в свою чергу має «відсилаючи» норми на застосування спеціальних законів.

1. Ліцензування містобудівної діяльності здійснюється на підставі та в порядку Законами України «Про основи містобудування» [28], «Про регулювання містобудівної діяльності» [31] та постанови Кабінету Міністрів України «Про ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури» [49]

2. Ліцензування у сфері банківської діяльності здійснюється на підставі Закону України «Про банки та банківську діяльність» [9] та постанови Національного банку України «Про затвердження Змін до Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів» [40].

Отримання ліцензії у сфері банківської діяльності, проводиться не на всю діяльність банку, а на певну діяльність (операцію), ліцензії в даній сфері видає Національний банк України, який серед переліку органів які видають ліцензії,

він відсутній, що свідчить, про необхідність вирішення узгодження нормативно-правових актів у сфері ліцензування.

Таким чином для ліцензування даних сфер господарської діяльності застосовуються спеціальні нормативно-правові акти. З даних положень випливає, що наявність великої кількості нормативно-правових актів, негативно впливає на процес становлення, розвитку сфери ліцензування, що в свою чергу затрудняє діяльність суб'єктів господарювання, для ведення господарської діяльності, яка передбачає наявність ліцензії.

Містобудівна діяльність є багатогранною, під час якої виникають різноманітні як за правовою природою, так і за суб'єктним складом, суспільні відносини. Такі відносини потребують постійного юридичного регулювання з боку держави за допомогою юридичних засобів.

Вдосконалення чинного законодавства у сфері містобудівної діяльності, конкретизація понять та головних напрямів містобудівної діяльності, які мають знайти закріплення в чинних нормативно-правових актах.

На мою думку, було б доцільним структурувати дані нормативно-правові акти, та зменшити їх кількість, у вигляді прийняття єдиного нормативно-правового акту у певній сфері.

У сфері банківської діяльності, доцільним було б прийняти Банківський кодекс України, який би закріплював починаючи від визначення основних понять у даній сфері, і до відповідальності у даній сфері, та співробітництво з міжнародними організаціями/країнами. Який би передбачав конкретний розділ про порядок отримання ліцензії у даній сфері.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Здійснивши дослідження правового регулювання ліцензування підприємницької діяльності на підставі викладеного в випускній кваліфікаційній роботі матеріалу можна зробити наступні висновки:

1. Ліцензування являє собою правовий засіб, за допомогою якого реалізується право на провадження певних видів підприємницької діяльності (окремих господарських операцій) шляхом прийняття органом державного управління за заявою суб'єкта підприємництва діяльності індивідуального правозастосовчого акта, який легітимізує правоздатність заявника – суб'єкта підприємницької діяльності у відповідній сфері господарювання або надає йому суб'єктивне право на вчинення певних дій, а також подальшого контролю за дотриманням цих встановлених вимог і умов. Одержання ліцензій для здійснення певних видів господарської діяльності потребує багато часу, ресурсів суб'єкта господарювання. Сфера ліцензування перетворилася на одну з найбільш корумпованих і стала механізмом адміністративного тиску на суб'єктів господарювання; в деяких випадках механізм ліцензування використовується для неправомірного обмеження конкуренції. Усе це

призводить до гальмування процесів реформування дозвільної системи та системи ліцензування, а отже, й до порушення вимог законодавства у відповідних сферах.

Ліцензування повинно забезпечувати реалізацію права на підприємницьку діяльність того суб'єкта, який відповідає всім кваліфікаційним вимогам, та обмежувати приватний інтерес суб'єкта господарювання виключно в тій мірі, яка необхідна для реалізації публічних інтересів.

2. Держава в особі уповноважених органів виконавчої влади, шляхом встановлення режиму ліцензування, виконує контролюючі функції, шляхом субординації, тобто підпорядкування, де органи виконавчої влади виступають від імені держави, наділені функціями контролю щодо виконання ліцензіатами ліцензійних умов та можуть притягати суб'єктів господарювання, які порушили законодавство у сфері ліцензування, до юридичної відповідальності, в першу чергу адміністративної відповідальності.

Відсутність ліцензійних умов провадження деяких видів діяльності не тільки перешкоджає здобувачам ліцензії реалізувати своє право на підприємницьку діяльність, але й унеможливорює переоформлення ліцензії вже працюючому ліцензіату, так само як і здійснення належного контролю за його діяльністю.

3. Система ліцензування містить низку недоліків та неузгодженостей через розгалуженість системи нормативно – правових актів в системі ліцензування підприємницької діяльності.

Відсутність органу влади у Переліку органів ліцензування не впливає на його повноваження щодо видачі ліцензії. Проте з метою спрощення порядку ліцензування та досягнення вищого рівня правової визначеності нормативних актів зазначений Перелік має відповідати сучасній ситуації у сфері ліцензування господарської діяльності.

Прийняття певних нормативно-правових актів потребує у двох видах діяльності, оскільки на 2018 рік взагалі відсутні ліцензійні умови провадження

двох видів діяльності – випуску та проведення лотерей та виробництво ветеринарних препаратів.

4. У процесі отримання ліцензій на зайняття підприємницької діяльності, слід виділяти три порядки ліцензування, відповідно до особливостей їх регулювання, оскільки, в статті 7 Закону про ліцензування, встановлений перелік ліцензованих видів діяльності, що містить у деяких пунктах посилання на нормативно-правові акти, які застосовуються поряд із базовим Законом про ліцензування, що дозволяє говорити про окремий порядок ліцензування цих видів, враховуючи, це слід виділити такі порядки ліцензування:

а) загальний – уніфікований порядок ліцензування, який встановлюється Законом про ліцензування;

б) особливий – порядок ліцензування, який ґрунтується на нормах Закону про ліцензування, але має певні специфічні особливості, ознаки, які визначені спеціальним законодавством;

в) спеціальний – порядок ліцензування, який здійснюється відповідно до спеціальних законів та на який не поширюється дія Закону про ліцензування.

5. Державний нагляд (контроль), у сфері ліцензування підприємницької діяльності. здійснюється спеціально уповноваженими державними на це органами. Законодавець визначив як загальний порядок проведення державного нагляду (контролю), але в той же час з урахуванням та застосування спеціальних нормативно-правових актів, таких як Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». У загальному порядку проведення державного (контролю) проводиться Державною регуляторною службою України, а до спеціального порядку проведення державного нагляду можна віднести Державну архітектурно-будівельну інспекцію України, яка проводить державний нагляд (контроль) у сфері містобудівної діяльності.

6. На теперішній час, питання відповідальності за порушення законодавства у сфері ліцензування викликає безліч запитань у зв'язку з тим, що окрім підвищення розміру штрафних санкцій за діяльність без ліцензії та

ведення відповідальності посадових осіб органів ліцензування, регулювання такої відповідальності так і залишається поверховим. Відповідно до п. 5 ст. 17 Закону про ліцензування, посадові особи органу ліцензування, на яких покладено згідно з рішенням керівника цього органу повноваження щодо зберігання ліцензійних справ, несуть адміністративну, матеріальну або дисциплінарну відповідальність.

7. Вдосконалення державного регулювання містобудівної діяльності повинно відбуватися комплексно з використанням усіх інструментів механізму управління – адміністративних, нормативно-правових, економічних та соціальних, для вирішення питання забезпечення населених пунктів містобудівною документацією, необхідно надавати цільову державну підтримку у сфері містобудівної діяльності.

8. Ліцензування банківської діяльності – це порядок видачі банкам, які набули статусу юридичної особи, офіційного дозволу на здійснення певних або всіх банківських операцій. Юридична особа набуває статусу банку і право на здійснення банківської діяльності виключно після отримання банківської ліцензії та внесення відомостей про неї до Державного реєстру банків. Таким чином забороняється здійснювати банківську діяльність без отримання банківської ліцензії. При цьому, особи, винні у здійсненні банківської діяльності без отримання банківської ліцензії, несуть цивільну, адміністративну, або кримінальну відповідальність згідно із законом.

Органом ліцензування у даній сфері є Національний банк України, у функції якого входить і безпосередньо здійснення процедури ліцензування юридичних осіб, які виявили бажання здійснювати певний вид банківської діяльності.

Національний банк України може видавати Генеральну ліцензію, або ліцензію на право зайняття певним видом банківської діяльності (операції), а не банківської діяльності в цілому.

З метою удосконалення чинного законодавства України з питань правового регулювання ліцензування підприємницької діяльності пропонується

внести наступні зміни та доповнення до деяких законодавчих актів України, а саме:

1. Прийняти Кабінету Міністрів України відповідну Постанову, яка б визначала Ліцензійні умови, щодо таких видів діяльності, як: випуск та проведення лотерей та виробництво ветеринарних препаратів;

2. Потребує усунення колізії між Законом про ліцензування та Законом України «Про телекомунікації» в частині необхідності отримання ліцензії для провадження діяльності. Крім того, доцільним внести зміни до Закону про ліцензування, щодо впровадження у системі ліцензування принципу мовчазної згоди.

3. Доповнити частину другу статті 2 Закону про ліцензування, яка визначає види діяльності, на які не поширюється дія цього закону, пунктом, наприклад такого змісту: «4) зовнішньоекономічна діяльність, яка ліцензується відповідно до умов що зазначені в статті 16 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність»,

4. Наразі Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» не передбачає внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань відомостей про зупинення та відновлення дії ліцензії. Тому, доцільним, буде внести зміни до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань» щодо внесення органом ліцензування відомостей про зупинення та відновлення дії ліцензії, зокрема, орган ліцензування повинен буде вносити відомості про зупинення та відновлення дії ліцензії, до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань протягом 3-х робочих днів, оскільки орган ліцензування має автоматичний доступ до Єдиного ліцензійного реєстру.

5. Внести зміни до статті 14 Закону про ліцензування, щодо забезпечення органів ліцензування можливістю самостійно отримувати інформацію стосовно внесення ліцензіатами плати за видачу ліцензій, та викласти в такій редакції:

«Орган ліцензування може самостійно отримувати інформацію, що внесення ліцензіатами плати за видачу ліцензій, у випадку, якщо плата за видачу ліцензії не внесена протягом встановленого строку, то орган ліцензування має право відмовити у видачі ліцензії, надавши ліцензіату вмотивовану відмову»

Зазначені пропозиції щодо правового регулювання ліцензування підприємницької діяльності, можуть бути імplementовані до законодавства України, що значно вдосконалисть правове регулювання сфери ліцензування підприємницької діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 14 листопада 2018).
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua> (дата звернення 14 листопада 2018).
3. Кодекс Законів про працю України від 10 грудня 1971 р. / Відомості Верховної Ради URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення 14 листопада 2018).
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 / Відомості Верховної Ради УРСР / URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10> (дата звернення 14 листопада 2018).
5. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення 14 листопада 2018).
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. / Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 14 листопада 2018).

7. Про адміністративні послуги : Закон України від 06 вересня 2012 р. № 5203-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17> (дата звернення 14 листопада 2018).

8. Про архітектурну діяльність : Закон України від 20 травня 1999 р. № 687-XIV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14> (дата звернення 14 листопада 2018).

9. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14> (дата звернення 14 листопада 2018).

10. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 р. № 1556-VII / Верховна Рада України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 14 листопада 2018).

11. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності : Закон України від 14 жовтня 1994 р. № 208/94-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/208/94-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 14 листопада 2018).

12. Про Генеральну схему планування території України : Закон України від 18 листопада 2012 р. № 3059-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3059-14> (дата звернення 14 листопада 2018).

13. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів : Закон України від 19 грудня 1995 р. № 481/95 –ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1534-19> (дата звернення 14 листопада 2018).

14. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні : Закон України від 30 жовтня 1996 р. № 448/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 14 листопада 2018).

15. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців : Закон України від 15 травня 2003 р. № 755-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15> (дата звернення 14 листопада 2018).

16. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення 14 листопада 2018).

17. Про діяльність у сфері використання ядерної енергії : Закон України від 11 січня 2000 р. № 1370-XIV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1370-14> (дата звернення 14 листопада 2018).

18. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>. (дата звернення 14 листопада 2018).

19. Про зовнішньоекономічну діяльність : Закон України від 16 квітня 1991 р. № 959-XII-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12> (дата звернення 14 листопада 2018).

20. Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду : Закон України від 22 грудня 2006 р. № 525-V / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/525-16> (дата звернення 14 листопада 2018).

21. Про лікарські засоби : Закон України від 04 квітня 1996 р. № 123/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 14 листопада 2018).

22. Про ліцензування видів господарської діяльності від 2 березня 2015 р. № 222-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/222-19>.

23. Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01 червня 2000 р. № 1775-III URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1775-14> (дата звернення 14 листопада 2018, втратив чинність).

24. Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори : Закон України від 15 лютого 1995 р. № 60/95-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60-95-%D0%92%D1%80>

[tp://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/60/95-%D0%B2%D1%80) (дата звернення 14 листопада 2018).

25. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14> (дата звернення 14 листопада 2018).

26. Про Національну раду з питань телебачення і радіомовлення : Закон України від 23 вересня 1997 р. № 538/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 14 листопада 2018).

27. Про освіту : Закон України від 05 вересня 2017 р. № 2145-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 14 листопада 2018).

28. Про основи містобудування : Закон України від 16 листопада 1992 № 2780-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12> (дата звернення 14 листопада 2018).

29. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квітня 2007 р. № 29 / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16> (дата звернення 14 листопада 2018).

30. Про охорону культурної спадщини : Закон України від 08 червня 2000 р. № 1805-III / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14> (дата звернення 14 листопада 2018).

31. Про регулювання містобудівної діяльності : Закон України від 17 лютого 2011 р. № 3038-VI / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17> (дата звернення 14 листопада 2018).

32. Про ринок електричної енергії : Закон України від 13 квітня 2017 р. № 2019-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2019-19> (дата звернення 14 листопада 2018).

33. Про ринок природного газу : Закон України від 09.04.2015 р. № 329-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19> (дата звернення 14 листопада 2018).

34. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення 14 листопада 2018).

35. Про телебачення і радіомовлення : Закон України від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12> (дата звернення 14 листопада 2018).

36. Про телекомунікації : Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1280-IV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1280-15> (дата звернення 14 листопада 2018).

37. Деякі питання Державної регуляторної служби України : постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2014 р. № 724 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2014-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

38. Деякі питання Державної регуляторної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2014 р. № 724 / Офіційний вісник України. 2015. № 4. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2014-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

39. Ліцензійні Умови провадження господарської діяльності з будівництва об'єктів, що за класом наслідків (відповідальності) належать до об'єктів із середніми та значними наслідками : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. № 256. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/256-2016-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

40. Положення про порядок реєстрації та ліцензування банків, відкриття відокремлених підрозділів : Постанова Правління Національного банку України від 08 вересня 2011 р. № 306 / Національний банк України. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-11> (дата звернення 14 листопада 2018).

41. Порядок проведення спеціально уповноваженим органом з питань ліцензування планових та позапланових перевірок у сфері ліцензування : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 березня 2016 р. № 182. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182-2016-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

42. Про експертно-апеляційну раду при Державній службі з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 08 листопада 2000. № 1669. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1669-2000-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

43. Про затвердження переліку органів ліцензування та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України № 609 від 05 серпня 2015. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/609-2015-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

44. Про затвердження положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 647 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-2015-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

45. Про затвердження Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2011 № 553 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/553-2011-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

46. Про затвердження Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного нагляду : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 серпня 2015 р. № 698 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-2015-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

47. Про затвердження Порядку контролю якості лікарських засобів під час оптової та роздрібної торгівлі : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 26 листопада 2014 р. № 677 / Міністерство охорони здоров'я України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1515-14> (дата звернення 14 листопада 2018).

48. Про затвердження Порядку накладення штрафів за правопорушення у сфері містобудівної діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 06 квітня 1995 р. № 244 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/244-95-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

49. Про затвердження Порядку подання органу ліцензування документів в електронній формі : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 2017 р. № 363. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/363-2017-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

50. Про ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури : Постанова Кабінету Міністрів України № 1396 від 05 грудня 2007. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1396-2007-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

51. Ліцензійні умови провадження господарської діяльності з надання фінансових послуг (крім професійної діяльності на ринку цінних паперів) : затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 913 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/913-2016-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

52. Положення про Державну архітектурно-будівельну інспекцію : затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 09 липня 2014 р. № 297 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2014-%D0%BF> (дата звернення 14 листопада 2018).

53. Про затвердження Положення про порядок видачі Національним банком України індивідуальних ліцензій на розміщення резидентами (юридичними та фізичними особами) валютних цінностей на рахунках за межами

України : Постанова Національного банку від 14 жовтня 2004 № 485 URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1413-04> (дата звернення 14 листопада 2018).

54. Регламент Експертно-апеляційної ради з питань ліцензування : затверджений наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та Державної регуляторної служби України від 14 липня 2015 р. 3783/40 / Офіційний вісник України. 2015. № 57. с. 97.

55. Авер'янов В. Адміністративне право України : у 2 т. Т. 1. К., 2004. 690 с.

56. Авер'янова Є. Поняття ліцензування господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 59-63.

57. Андрусів У.Б. Правовий статус організації мовлення. Часопис Київського університету права. 2014. № 4. С. 185-189.

58. Багандов А.Б. Административно-правовое регулирование лицензионных в Российской Федерации : автореф. Дис. Канд. Юрид. Наук. : 12.00.07. Ростов н/Д. 2006 42 с.

59. Баженова А. А. Ліцензування господарської діяльності: соціально-економічне значення, цілі, принципи і функції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2014. Вип. 27. С. 105-108.

60. Баженова А.А. Ліцензування азартних ігор в Україні / *Право і суспільство*. 2017. № 3 С. 100-105.

61. Баженова А.А. Предмет ліцензування господарської діяльності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2014. Випуск 8. С. 139-143.

62. Баженова А.А. Реформування нормативно-правового регулювання ліцензування господарської діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С.104-108.

63. Банчук О.А. Адміністративно-деліктне законодавство / *Зарубіжний досвід та пропозиції до реформування в Україні*. К., 2007. 912 с.

64. Барахтян Н. В. Ліцензування господарської діяльності як засіб державного регулювання. *Право і суспільство*. 2012. № 3. С. 76-79.

65. Барахтян Н.В. Сучасний стан правового регулювання ліцензування господарської діяльності : *проблеми і перспективи*. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 2 С. 166-172.
66. Бекірова Е.Е. Правове регулювання ліцензування певних видів господарської діяльності : дис.. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Одеська національна юридична академія, 2005. – 202 с.
67. Бекірова Е.Е. Правове регулювання ліцензування певних видів господарської діяльності : автореф. ... канд. юрид. наук. 12.00.04. Київ. 2006. 17 с.
68. Бусел В.Т. Великий тлумачний словник української мови. Ірпінь : ВТФ «Перун». 2007. 1736 с.
69. Васильєва Т.В. Ліцензування господарської діяльності як окремий напрям адміністративно-правового режиму. Право і безпека. 2011. № 1 (38). С. 110-115.
70. Власюк А.В. Зарубіжний досвід використання дозвільних процедур у сфері підприємницької діяльності / *Право і суспільство*. 2014. № 14. С. 76-80.
71. Великий В.І. Розвиток інституту ліцензування / Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ : науково-теоретичний журнал / Київський національний університет внутрішніх справ. Київ. 2009. № 4(65) С. 172-180.
72. Вітвіцький С.С. Державний контроль ліцензійної діяльності : монографія . Запоріжжя. 2010. № 4. С. 187-193.
73. Дудоров О.О., Мельник М.І., Хавронюк М.І. Злочини у сфері підприємництва : Навчальний посібник. Київ: Атіка. 2001. 608 с.
74. Завірюха Г.С. Дозвільні процедури у сфері підприємницької діяльності (адміністративно-правовий аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня. канд. юрид. наук. 12.00.07. ДНДІ МВС України. К., 2011. 20 с.
75. Кабанченко М.О. Особливості дисциплінарної відповідальності. 2013 № 1. (10). С. 40-43.

76. Калініченко А.П. Поняття й особливості контролю та нагляду за дотриманням судноплавства. *Наука і правоохоронна*. 2010. № 3. С. 124-127.
77. Кашперський О.В. Адміністративно-правовий статус суб'єктів ліцензування господарської діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2011. – 193 с.
78. Кашперський О.В. Поняття та зміст ліцензування певних видів господарської діяльності. *Форум права*. 2011. № 1 С. 1164-1169.
79. Кобринський В.Ю. Адміністративно-правові аспекти визначення поняття контролю. *Юридична Україна*. 2006. № 12. С. 45-48.
80. Когут О.В. Особливості адміністративних проваджень у справах про недобросовісну конкуренцію : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Ірпінь. 2004. 220с.
81. Крупка Ю.М. Ліцензування господарської діяльності в Україні : коментар законодавства, судова практика / Київ. Юрінком Інтер. 2010. 298, [4] с.
82. Лилак Д. Адміністративна і цивільно-правова відповідальність юридичних осіб у сфері економічних відносин / *Право України*. 2000. № 1 С. 24-31.
83. Лихачов С.В. Дозвільне провадження в адміністративному процесі : дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.07 / Національний ун-т внутрішніх справ. Х., 2001. 177 с.
84. Лісніча Т.В. Ліцензування як спосіб державного регулювання господарської діяльності : аналіз стану законодавства. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2015. № 20. С. 128-130.
85. Лукянець Д.М. Розвиток інституту адміністративної відповідальності : концептуальні засади та проблеми право реалізації : автореф. ... дис. канд. юрид. наук. К. 2007. 35 с.
86. Мамутов В.К. Хозяйственное право. Юринком Интер. 2002. 906 с.

87. Орлюк О.П. Теоретичні питання банківського права і банківського законодавства. Київ. 2003. 104 с.
88. Остапович Г.М. Державний контроль на ринку цінних паперів України : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07 / Інститут законодавства Верховної Ради України. К., 2006. 205 с.
89. Пальчук П.М. Ліцензування торговельної діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київський національний торговельно-економічний ун-т. К., 2008. 224 с.
90. Піцикевич В.В. Вплив ліцензії на внутрішні ознаки суб'єктів господарювання / *Держава і право*. 2012. №57. С. 351-357.
91. Піцикевич В.В. Поняття та юридична сутність ліцензування / *Митна справа*. 2011. № 6 (78). С. 385-390.
92. Солошкіна І.В. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності щодо підприємництва : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Харків. 2007. 195 с.
93. Стукаленко О.В. Теоретичні засади державного контролю та нагляду у сфері містобудівної діяльності / *Правова держава*. 2014. № 17. С. 32-38.
94. Усенко Г.С. Поняття та ознаки підприємницької діяльності як об'єкту адміністративно-правового впливу / *Актуальні проблеми права : теорія і практика*. 2010. № 17 С. 543-547.
95. Усенко Р.А. Фінансові санкції за адміністративним законодавством України : автореф. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. К., 2007. 20 с.
96. Устименко Є.В. Санкції за адміністративним правом України : дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Харків. 2016. 187 с.
97. Хитра І.Я. Адміністративно-правовий механізм забезпечення банківської діяльності в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 7. С. 50-53.
98. Шалаева Т.З. Административно-правовое регулирование предпринимательской деятельности в Республике Беларусь : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.14. Белорус, гос. ун-т. Минск, 2002. 19 с.

99. Шапочкіна М.В. Адміністративно-припинювальні санкції у сфері ліцензування : теорія та практика. Часопис Київського університету права. 2015. № 3. С. 164-167.
100. Шапочкіна М.В. Санкції у структурі адміністративно-правового ліцензування господарської діяльності : дис. ... канд. юр. наук : 12.00.07. Ірпінь. 2017.. 215 с.
101. Шапочкіна М.В. Фінансові санкції як основний захід адміністративної відповідальності у сфері ліцензування / *Порівняльно-аналітичне право*. 2016 № 5 С. 248-251.
102. Шеваріхін А. Ліцензування підприємницької діяльності : історичний аспект / Економіка, фінанси, право. 1999. № 6 С. 20-23.
103. Шеваріхін А.О. Адміністративно-правові проблеми ліцензування господарської діяльності органами внутрішніх справ : автореф. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ. 2003 18 с.
104. Шевченко Н.М. Анулювання ліцензії на певний вид господарської діяльності як адміністративно-господарсько санкція / Університетські наукові записки. 2005 № 4 С 164-167.
105. Шестак Л.В. Ліцензування як адміністративно-правовий інститут : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь. 2005. 188 с.
106. Шестак Л.В. Правові підстави ліцензування / Науковий вісник Національної академії ДПС України. Ірпінь. № 2 (24). С. 268-272.
107. Шестак Л.В. Стадії ліцензійного провадження / Науково-практичний господарсько-правовий журнал / *Підприємництво, господарство і право*. Київ. 2004. № 12. с. 81-84.
108. Шпомер А.І. Ліцензування господарської діяльності (господарсько-правовий аспект) : автореф. ... канд. юрид. наук. 12.00.04. Київ. 2006. 20 с.
109. Щербина В.С. Господарське право : підручник. В.С. Щербина. 6-те вид., перероб. і допов. К. 2013. 640 С.
110. Яременко В.В., Сліпущко О.М. Новий тлумачний словник української мови : у 4 т. Т. 3. О-Р. К. 2000. 927 с.

